

HET BIJBELSE KERNWOORD VERLOSSING ¹

1. De Heilige Israëls - uw Verlosser - 2. Gij zult Zijn Naam heten Jezus - 3. Jezus Christus, Zoon van God, de Redder (Ichthus) - 4. Verlossing door verzoening - 5. Verlossing en bevrijding nu en straks.

1. DE HEILIGE ISRAËLS – UW VERLOSSER

Een historisch heilsfeit (verleden)

De God van Israël is een God die duizendvoudig uitredt. Hij weet Zijn kinderen heel persoonlijk uit de meest benarde situaties te bevrijden. Hij heeft ook de verlossing van Zijn volk Israël op Zijn Naam staan. Hij staat onder dat volk in het bijzonder bekend als de Verlosser Die het eenmaal uit het slavenhuis van Egypte ophaalde en het thuisbracht in het land van de belofte, overvloeiende van melk en honing.

‘Ik zal de Heere zingen; want Hij is hogelijk verheven! Het paard en zijn ruiter heeft Hij in de zee geworpen. De Heere is mijn Kracht en Lied en Hij is mij tot een Heil geweest; deze is mijn God; daarom zal ik Hem een liefelijke woning maken; Hij is mijns vaders God, daarom zal ik Hem verheffen!’ (Ex. 15: 1b, 2). Het is deze machtige daad van bevrijding die - om zo te zeggen - het hart van Israëls religie is. Aan deze daad in de geschiedenis denkt elk Joods gezin terug bij de viering van het Paasfeest. Men beleeft het als het ware weer opnieuw aan de ‘seder’-maaltijd. Aan deze daad in de geschiedenis ontleent elke vrome onder Israël ook de vrijmoedigheid om te geloven, dat zijn God hem onder de Zijnen wil rekenen en dat Hij hem in de meest benauwde omstandigheden van het leven raad zal verschaffen. Hij is de God van het verbond met Abraham en zijn nageslacht. ‘Hij redt mij keer op keer’ (Ps.116:1 ber.).

Zijn verlossend handelen is één aaneenschakeling van machtige uitredingen. Zelfs als Zijn volk op het punt staat van de aardbodem te worden weggevaagd, denkt Hij nog aan Zijn genade en heeft Zijn trouw aan Israël nooit gekrenkt.

¹ Deze voordracht is eerder gepubliceerd geweest in C.den Boer, *Oriëntatie in het Nieuwe Testament*; enkele bijbels-theologische hoofdlijnen. Serie Theologie in reformatorisch perspectief; deel 4. Zoetermeer 1993. Deze uitgave is niet meer in de handel. Het onderwerp van deze voordracht is ook in onze tijd weer hoogst actueel. Geen verzoening dan door voldoening aan het recht van God door het bloed van Jezus Christus. Is God ook object van de verzoening? Deze dingen zijn weer opnieuw in discussie. Daarom besloot ik deze voordracht op te nemen onder de voordrachten van mijn website.

‘Verlossing’ is een woord dat gegrond is in de grote heilsdaden van die God in de geschiedenis. Het is een woord dat tot uitdrukking brengt, dat God een God is van verkiezende genade en trouw. Altijd geweest.

Onvoltooid verleden tijd.

De altijd presente God (heden)

Maar niet alleen in het verleden heeft de God van Israël getoond een machtige Verlosser te zijn. Licht het geheim van Israëls religie niet vooral ook in het geloof, dat deze God de altijd presente God is, die bezig blijft met Zijn reddend handelen? Verlossen is daarom vooral ook een werkwoord in de onvoltooid tegenwoordige tijd. Het is het werk van de altijd aanwezige God die in de nood en dood van het dagelijkse bestaan bewijst een God te zijn, Die niet laat varen het werk dat Zijn hand begon.

Daarom roepen Zijn kinderen Hem aan, als zondeschild hen drukt: ‘Keer weder, Heere, red mijn ziel; verlos mij om Uw goedertierenheid wil’ (Ps. 6:5). Daarom kunnen de profeten het niet laten om Israël moed in te spreken, als de lucht zwart ziet van onheilspellende onweerswolken van Godsgerichten. ‘Uw Verlosser is de Heilige Israëls’ (Jes. 41:14) en ‘de God van de ganse aardbodem’ (Jes. 54:5). ‘Vrees niet, want Ik heb u verlost; Ik heb u bij uw naam geroepen, gij zijt Mijn’ (Jes. 43: 1b). ‘Zo zegt de Heere, de Koning van Israël en zijn Verlosser, de Heere der heirscharen: Ik ben de Eerste en de Laatste en behalve Mij is er geen God’ (Jes. 44:6). Zelfs als de harpen aan de wilgen hangen, blijf er een deur der hoop openstaan: ‘Waarom zoudt Gij ons steeds vergeten? Waarom zoudt Gij ons zo lange tijd verlaten? Heere, bekeer ons tot U, zo zullen wij bekeerd zijn; vernieuw onze dagen als vanouds’ (Klaagl. 5:20v).

Het is daarom ook, dat de ellendigen en de armen die hun erfelijke bezitting in het heilige land zijn kwijtgeraakt aan verdrukkers en daardoor hun onderpand van de ‘verkrege verlossing’ missen, op God blijven hopen. Hun sociale nood is hun geestelijke nood. Maar hun Verlosser leeft. En Hij is sterk. Als Hij hen weer doet wonen onder hun wijnstok en vijgenboom, danken zij Hem, dat Hij hen in gunst heeft aanschouwd. Zij weten er zich weer bij gerekend. Niet voor niets sprak daarom de profeet Zefanja - na de ballingschap - deze ellendigen moed in door hen Gods belofte voor te houden: ‘Maar Ik zal in het midden van u doen overblijven een ellendig en arm volk; die zullen op de Naam des Heeren betrouwen’ (Zef. 3:12).

Verlossing is een woord dat sprankelt van actualiteit. De God van Israël gaat in Zijn verlossingswerk door. Hij is onuitputtelijk. ‘Hij is wonderlijk van raad,

Hij is groot van daad' (Jes. 28:29b). En Zijn verlossend bezig - zijn betreft zowel de binnen- als de buitenkant van het leven. Het is een 'narrow escape' uit zonde, dood en verderf, uit 's lands benauwdheid en een totale ondergang van het volksbestaan, uit maatschappelijke noden.

Onvoltooid tegenwoordige tijd.

De Messiaanse Knecht des Heeren (toekomst)

Ook daarmee echter is nog niet alles gezegd. In de geschiedenis van Israël richt God Zich steeds vooral ook op de toekomst. Hoewel Hij om Israëls zonde en afval soms een eind aan het volksbestaan lijkt te maken, toch gaat Hij telkens door. Ja in de voortgang van de Godsopenbaring komt steeds sterker volle nadruk te liggen op wat Zijn volk nog te goed heeft.

Vooraf de profeten van Israël verkondigen steeds weer, dat Israël een toekomst heeft. De dag der grote verlossing komt eraan. De dag van de Messias, Israëls grote Bevrijder. 'Want een Kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven en de heerschappij is op Zijn schouder en men noemt Zijn Naam: Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vader der eeuwigheid, Vredevorst' (Jes. 9:5vv). Van deze Messias is ons in Jesaja 53 het beeld getekend van de Knecht des Heeren Die door lijden en dood naar de heerlijkheid gaat, Die Zijn leven stelt tot een schuldoffer, dragend de ongerechtigheden van velen.

Hij is de Profeet – 'uit het midden van u, uit uw broederen' - als Mozes Die de Heere Zelf verwekken zal; 'naar Hem zult gij horen' (Deut. 18:15). Hij is de Zoon van David Die voor de Naam des Heeren een huis zal bouwen; 'en Ik zal de stoel van zijn Koninkrijk bevestigen tot in eeuwigheid' (2 Sam. 7:13v). Hij is de Vredevorst, meer dan Salomo (Ps. 72). De enige Herder Israëls (Ez. 34:23). 'Die door Zijn liefderijk bestel, verlossing teweegbrengt' (Lofzang van Zacharias).

Verlossing is iets van de onvoltooid toekomstige tijd.

Zo staat het alles tenslotte op één noemer. Eén Naam, onder de mensen gegeven tot zaligheid (Hand. 4:12). Verlossing onder het volk des Heeren op de aarde is toekomstgericht. De hemel en de aarde zullen erin delen. 'De wolf en het Lam zullen tezamen weiden en de leeuw zal stro eten als een rund' (Jes. 65:25a).

De Hebreeuwse woorden

Wanneer wij het over Gods verlossend handelen in de Bijbel hebben, is het van belang de woorden te leren spellen waarin het Israëls God behaagd heeft Zich uit de drukken. De Hebreeuwse woorden die de Heere Zelf uitkoos om Zijn daden bekend te laten maken. En in die woorden mogen we de spiegels zien van de heilsbedoelingen van Israëls God met de wereld waarin wij leven. 'Maakt Zijn daden bekend onder de volken' (Ps. 105: 1).

Daarom geven we nu eerst in een excurs een peiling van de belangrijkste Hebreeuwse woorden van het Oude Testament die Gods gedachten van verlossing en vrede behelzen.

- Het verlossend handelen van God wordt in het Oude Testament weergegeven met twee Hebreeuwse werkwoorden '*jasia*' - redden en '*palat*' (pi'el) of '*malat*' - in veiligheid brengen (in verreweg de meeste gevallen in de Griekse vertaling van het Oude Testament, de LXX vertaald met het Griekse werkwoord '*sooizoo*').

Het gaat hier om redding uit allerlei benauwdheden. Boven alles door God. Hij is Israëls Heiland. Hij alleen. Hij Die eenmaal de machten van de chaos bij de schepping van de wereld de baas werd. Hij Die eenmaal Zijn volk redde uit Egypte. Hij kan redden. Uit noden, angsten, zonde en schuld. Hij alleen. Geen andere goden. Geen mensen. Want 's mensen heil is ijdelheid. Daarom ligt Sions heil en sterkte in een stil vertrouwen op die almachtige God. Het mag Hem aanroepen. Het hoeft nooit te denken, dat het er zichzelf doorheen moet zien te slaan. Het mag zich laten 'zaligen': '*Jehosjoea*' - de Heere redt.

Intussen bedient de Heere Zich in Zijn reddingswerk van sterke helden, richters, Nazireeërs, koningen, priesters die Hij met Zijn heil bekleedt. Dat heeft Israël altijd weer door heel zijn geschiedenis heen, ondanks alle ontrouw van dit volk, ondervonden. Zowel de individuele vrome in zijn uitredingen uit vele persoonlijke noden -de Psalmen zijn er vol van -, alsook Israël als volk. In de bangste dagen van Israëls volksbestaan hebben de profeten in Gods Naam mogen verkondigen, dat God Zelf nog eens in hoogst eigen Persoon, in de Persoon van de Koning-Redder-Messias zou verschijnen om Israël heil te bereiden in de eindtijd.

Naast de genoemde Hebreeuwse werkwoorden zijn er in het Oude Testament nog twee werkwoorden '*pada*' en '*ga'al*' die gebruikt worden ter aanduiding van Gods verlossend ingrijpen (in de LXX wordt '*pada*' 42 keer en '*ga'al*' 45 keer vertaald met het Griekse werkwoord '*luoo*'/*lutrousthai*'). Bijvoorbeeld in Deut. 7:8; 9:26; 13:6 enz. (bevrijding uit de knechtschap van Egypte). Zo ook bij Jesaja waar God de Verlosser ('*Go'el*') is uit de Babylonische gevangenschap (o.a. Jes. 41:14; 47:4) en waar de volkeren het losgeld genoemd worden, dat wordt betaald (Jes. 43:3v; 45:13). De idee van een

losgeld is echter niet altijd aanwezig. Zo bijvoorbeeld in de Psalmen (Ps. 25:22; 72:14; 119:134,154). Het gaat dan om: verlossing uit persoonlijke noden (verdrukking en geweld, Ps. 31:5; 72:14; 119:134., het verderf, Ps. 103:4; en zonden, Ps. 130:8). Een losgeld voor zijn eigen leven kan de mens zelf niet geven (Ps. 49:8vv). Zelfverlossing behoort tot de onmogelijkheden.

In de laatstgenoemde twee Hebreeuwse woorden ligt voorts ook een kernnotie in het begrip verlossing in het Oude Testament opgesloten, die zijn belangrijkste ontvouwing krijgt in de gestalte van de lijdende Knecht des Heeren van Jesaja.

Het is de notie van verlossing door het stellen van een tegenwaarde of vervangingswaarde. Zo is het Hebreeuwse '*pidjoon*' een aanduiding voor bijvoorbeeld de vrijkoop van een eerstgeborene door een losprijs (Ex. 13:13, 15; 34:20), ook van het verlossingswerk van Israëls God Die Zijn volk uit Egypte bevrijdde (Deut. 7:8; Mi. 6:4). En zo is ook het Hebreeuwse '*go'el haddam*' een aanduiding van de bloedwreker die als naaste verwante de moord op een familielid wreekt (Num. 35:19, 21).

De '*go'el*' is ook de man die als naaste verwante het in vreemde handen overgegene erfbezit terugkoopt (b.v. Boaz in het boek Ruth).

Zulk een tegen- of vervangingswaarde heeft ook verzoenende kracht (het Hebr. '*kofèr*' = bedekking voor een leven dat ten dode is gedoemd). Vgl. Ex. 21:30; 30:12; Num. 35:31 v (over de vrijstad); Deut. 4:6; Spr. 6:35; 13:8.

Het is deze gedachte van verlossing door de verzoenende tegenwaarde van een losprijs (in de ziel/het leven) die ligt uitgedrukt in de gestalte van de lijdende Knecht des Heeren van Jesaja die zijn leven geeft tot een losprijs (schuldoffer '*aasjaam*') voor velen (Jes. 53:10). Het Hebreeuwse werkwoord '*naisal*' tenslotte, in de LXX (evenals '*ga'al*') vertaald met het Griekse werkwoord '*ruomai*', betekent: uitrukken, redden. Het is vooral God Die redt. Naar Zijn grote barmhartigheid (Neh. 9:28). Naar Zijn erbarmen (Ps. 33:19; 34:8; 86:13). Om Zijns groten Naams wil (Ps. 79:9). God bewaart de Zijnen ervoor, dat ze buiten het bereik van Zijn hulp zouden terechtkomen. 'Red mij van al mijn zonden' (Ps. 39:9; 40:14; 79:9).

Samenvatting De gehele heilsboodschap van de Bijbel is kort samen te vatten in het ene woord heil (heling)/ redding. Reeds vanaf Genesis 3 is God de mens op het spoor gekomen om hem van het verderf, de ondergang, een eeuwige nacht te bevrijden. En vanaf Genesis 12 concentreert zich deze heilsboodschap op Abraham en zijn nageslacht. Ze krijgt een heel bijzondere toespitsing in de verlossing uit Egypte.

Met enkele grote lijnen hebben we tot nu toe gepoogd iets onder woorden te brengen van wat in het Oude Verbond onder verlossing is te verstaan. We vatten het in drie punten samen:

- Verlossing is gegrond in heilsdaden van Israëls God in het verleden. Ze is verkiezende genade. Ze is de grondslag van Israëls geloof in de Heere.
 - Verlossing is daadwerkelijke bevrijding van Israëls God in het heden. Langs de afgrond van het gericht heen en ondanks het welverdiende oordeel van God, wordt Israël telkens wonderlijk uitgered. En zo wekt het verlossend ingrijpen van de Heere liefde op voor Hem en voor Zijn dienst.
 - Verlossing is blijde verwachting van een heerlijke toekomst voor Israël en de volkeren. Dank zij de Messias. Ze is als een anker der hoop.
- Claus Westernmann in *Theologie, Vlx12 Hauptbegriffe*, vat de heilsboodschap van het Oude Testament samen door te wijzen op drie hoofdtrekken: a) ze is een geschiedenis van reddingen van het Godsvolk op grond van vergeving; b) ze is een geschiedenis van redding door middelaars (Mozes, charismatische leiders, koningen en profeten), uitlopend op de ene Middelaar, de lijdende Knecht des Heeren van Jesaja en c) ze is een geschiedenis van redding, vastgelegd in het Woord der belofte.

Een unieke religie (conclusie)

Israëls religie is een verlossingsreligie met een uniek karakter:

- a. Omdat zij de mens een binding geeft aan een persoonlijke God, wiens wezen één is (Deut. 6:4vv).
 - b. Omdat die God Zich verplicht in de daadwerkelijkheid van Zijn schepping en in de historie van Zijn volk op aarde zicht- en tastbaar in te grijpen.
 - c. Omdat Hij verlost van de diepste bron van onheil en onrust, de zonde.
 - d. Omdat er daardoor echte bevrijding komt van alle machten van dood en graf, van hel en satan, van eeuwige ondergang.
 - e. Omdat zij toekomstgericht is. Ze is een religie van de hoop.
- Dit maakt ook de inhoud van de boodschap uit, die vanuit de Bijbel gebracht mag worden aan de wereld. Zij onderscheidt zich daarin van alle andere heilstijdingen. Van die van een pessimistisch Boeddhisme waarin het 'nirwana' de oplossing lijkt te zijn voor het moeitevolle leven op aarde. Van die van een fatalistische Islam waarin de wil van Allah de werkelijkheid van het leven tot een gevangenis maakt. Van moderne op psychoanalytische leest geschoeide pseudoreligies die de mens bevrijding van zijn angsten beloven. Van elke bevrijdingsreligie die via een ideologisch, revolutionair program van de aarde een paradijs denkt te maken.

Het zijn deze grondlijnen die in het Nieuwe Testament worden doorgetrokken en die we nu verder gaan vervolgen.

2. GIJ ZULT ZIJN NAAM HETEN JEZUS

Voor ieder die de Bijbel onbevangen leest, is het reeds bij eerste oogopslag duidelijk, dat het Nieuwe Testament ons een verlossing verkondigt, die op Naam staat van Jezus Christus en die gekruisigd. Er is niemand die verlossen kan zoals Hij. Hij is uniek. Hij is de enige Verlosser op de aarde die de Naam van Verlosser waard is.

Het kloppend hart van de soteriologie

In één woord: in de leer van het heil (soteriologie) van het Nieuwe Testament klopt het hart van Jezus Christus. De Evangeliën tekenen Hem als zodanig. Paulus heeft Hem zo verkondigd. Tot 106 maal komt het Griekse werkwoord 'sooizoo'-redden in het Nieuwe Testament voor; 45 keer het zelfstandig naamwoord redding 'sotèria'. Woorden die in hun veelvoudig gebruik tonen dé woorden in het Nieuwe Testament te zijn, die het verlossend ingrijpen van God door de zending van Zijn Zoon Jezus Christus in de wereld aankondigen.

- Het Griekse werkwoord 'sooizoo' betekent letterlijk: redden uit een acuut dreigend levensgevaar (b.v. het gevaar van een oorlog, of gevaren op zee of het gevaar van ziekte; in het laatste geval is redden hetzelfde als genezen). Soms betekent het - positief - bewelddadigen, weldoen, begenadigen (b.v. door een koning).

In de Griekse oudheid zijn het - naast mensen (helden) - ook de goden die de mensen aan gevaren ontrukken (b.v. aan het onberekenbare noodlot).

In de Griekse gnosis is het door een geopenbaarde kennis, dat de ziel van de mens gedacht wordt de 'haven der verlossing' (= het bewustzijn van een goddelijke kern in zijn binnenste) te kunnen bereiken.

In de Griekse mysteriegodsdiensten krijgen de ingewijden deel aan het lot van de gestorven en opgestane godheid en worden zij verlost tot een deelhebben aan het eeuwig goddelijke leven.

Voor Philo betekent 'sotèria', dat de mens door overwinning van zijn hartstochten deelkrijgt aan de krachten van God.

In het algemeen gesproken, is het begrip verlossing in het Hellenistisch gedachtenklimaat een spiritualistisch begrip. Het gaat om de verlossing van de geest of van de ziel. Om verlossing uit de banden van het materiële en aardse dat als slecht en/of als iets noodlottigs moet worden gezien. Tot die verlossing kan men komen door ascese (onthouding) of door extase (buiten zichzelf treden en eenworden van de menselijke geest met het goddelijke).

Dit ‘dualistische’ denken staat geheel in tegenstelling tot het Bijbelse/Israëlitische denken waarin verlossing niet als verlossing van het historisch/aardse wordt beleefd, maar juist als verlossing midden in de schepselmatigheid van dit leven. W. Foerster (Kittel, *a.w.*, VII, .S.1003) schrijft: ‘Für das Neue Testament aber bringt nur das Ereignis des geschichtlichen Gekommenseins, Leidens und Auferstehens Jesu von Nazareth Rettung vor dem Zorn Gottes durch die Vergebung der Sünden’.

In Qumran speelt het woord redding ook een voorname rol. Het is daar vooral redding van Godswege in de geschiedenis van Israël, persoonlijke redding, maar ook redding in de eindstrijd met de machten van de duisternis. Redding ‘voor het volk der verlossing van God’. Zie W. Foerster in Kittel, *a.w.* VII, S. 983f.

In het rabbinistische Jodendom is redding eveneens: Gods bevrijding uit Egypte die tegelijk ook profetie is van de eschatologische verlossing.

W. Foerster (Kittel, *a.w.*, VII, S.1003) schrijft: ‘Die Allgemeinheit der Zornesverfallenheit, die Unmöglichkeit, ihr durch Thora-Gehorsam zu entgehen, und die Notwendigkeit der Sündenvergebung unterscheidet die neutestamentliche *sotèria* von der im Judentum, Griechentum und in der Gnosis’.

Zijn heilswerk (de Evangelien)

Jezus Christus - Redder van zondaren. Maar waarin bestaat nu dat reddingswerk van Jezus Christus? Als wij de Evangelien op dit punt nalezen, kan het ons zonder meer duidelijk zijn, dat Hij gekomen is om de mens te bevrijden van het diepe bederf van zijn zondig bestaan. Een reddingsactie die de totaliteit van het door de zonde verziekte leven van de mens omvat. Deze bestemming van Jezus’ leven ligt reeds uitgedrukt in Zijn Naam Jezus: ‘Want Hij zal Zijn volk zaligmaken van hun zonden’ (Matth. 1:21). Die Naam is Zijn levensprogram, door de hemelse Vader uitgedacht.

Jezus is Redder in de zin van Bevrijder van de meest verschrikkelijke macht ter wereld waardoor de mens in de boeien is geslagen. Hij komt op de aarde om ‘s mensen oneindig tekort te voldoen en voor zondaren in de bres te staan in Gods gericht. De verlossing die Hij aanbrengt is er dan ook één waarmee de mens zelfs in het eindgericht kan bestaan (zie o.a. Mark. 13:13, 20).

In dat licht is ook de arbeid te zien van Zijn wegbereider en heraut Johannes de Doper die Jezus als het Lam Gods aanwees.

Want deze was immers gezonden om in de geest en kracht van Elia de Heere een toegerust volk te bereiden (Luk. 1:17), om Zijn Volk ‘kennis der zaligheid te geven in vergeving hunner zonden’ (Luk. 1:69, 77).

Het beeld dat de Evangelieën ons tekenen van de heilsdaden van Jezus toont ons tegelijk, dat Hij Zich inlaat met de mens in al de facetten van diens leven. Zijn verlossingswerk strekt zich uit over de totaliteit van het bestaan van Zijn volk. Zacharias zingt van ‘een verlossing uit de hand van onze vijanden’ (Luk. 1: 71; vgl. Ps. 106:10). Een lofzang op Jezus die kennelijk niet linea recta te vertalen is in politieke termen. Jezus blijkt althans niet te willen beantwoorden aan een nationalistisch Messiasbeeld waarin de bestaande orde door revolutie op zijn kop wordt gezet.

Niettemin kondigt Hij Zichzelf aan als de vervulling van Jesaja’s profetie omtrent het aangename jaar des Heeren (Luk. 4:16vv; Jes. 61:1vv). Aan armen wordt het Evangelie verkondigd, gebrokenen van hart worden genezen, aan gevangenen wordt loslating gepredikt, blinden gaan zien, verslagenen worden heengezonden in vrijheid. En het is dit verlossingswerk midden in de schamelheid van het alledaagse leven dat aan Johannes de Doper in zijn gevangenis geboodschapt mag worden en dat hem gerust moet stellen (Luk. 7:18vv).

Deze Messias Jezus ontfermt Zich over heel het verpauperde bestaan van de mens. Hij is met ‘innerlijke ontferming bewogen’ over het lot van zieken. Hij geneest (vgl. ook Hand. 4:9). Hij weent bij het graf van Lazarus. Hij roept Zijn dode vriend uit de donkere grafspelonk tot het leven terug (Joh. 11:12). Hij bant ook duivelen uit, die vernielzuchtig in de geest van de mens ingrijpen (Maria Magdalena, Legio, het dochtertje van de Kananese vrouw).

- In het Nieuwe Testament wordt het Griekse woord voor ‘*sooizoo*’ - redden ook wel gebruikt om aan te duiden, hoe iemand aan levensgevaar ontkomt (b.v. in de storm op zee, Matth.8:25; en tijdens de schipbreuk van Paulus, Hand. 27:20, 31, 34).
Voor redding uit doodsnood zie: Matth. 27:49; Mark. 15:30v par; Luk. 23:39; Joh. 12:27; Hebr. 5:7; 11:7. Het woord wordt ook gebruikt voor de redding van de Israëlieten uit de Egyptische slavernij (Hand. 7:25).

Wat wij echter bij dit alles niet vergeten moeten, is dat dit heilswerk van Jezus het totale leven van de mens op aarde raakt. Het helen van somatische en psychische wonden is daar een teken van. Als voorbeeld noemen we de gezondmaking van de verlamde (Mark. 2:1vv; Matth. 9:1vv) die door zijn vrienden voor de voeten van Jezus wordt neergelegd in Kapernaüm. Jezus

treedt hier heel bewust op als machthebbende. Hij heeft de macht (Gr. *'exousia'*) om de zonden op de aarde te vergeven. En ten bewijze daarvan zegt Hij tegen de verlamde man: 'Sta op en wandel'. 'Wie is toch Deze die ook de zonden vergeeft?' (Luk. 7:49).

Deze kreten van verwondering geven uiting aan het geloof in Jezus als de van God gezonden Zaligmaker die het totale leven (geestelijk en lichamelijk) beheerst. Van dat geloof verkondigen ons de Evangeliën, dat het de mens redt. Hoe vaak immers horen we hier Jezus niet zeggen: 'Uw geloof heeft u behouden'? (o.a. Mark. 5:34 par; Luk. 7:50).

Deze verlossingskracht van Jezus breekt dan voorts ook heel bevrijdend door in het leven van de mensen rondom Hem. Blijkbaar gebeurt er iets wonderbaarlijks en ingrijpends, als Jezus hun bestaan binnentreedt. Dan heet het - zoals bij Zacheüs - : 'Heden is dezen huize zaligheld geschied' (Luk. 19:9v). Het is kennelijk een 'gebeuren'. Een omwenteling die 'onmogelijk is bij de mensen'. Een bevrijding uit valse bindingen aan geld en goed (Mark. 10:26 par), een verlossing van hebzucht en eerzucht (Mark. 8:35 par). Tot een leven van kruisdragen achter Jezus aan (Luk. 9:21vv). En dat is dan de poort die toegang geeft tot het Koninkrijk van God (Matth. 7:13vv). Niet om door te komen voor de natuurlijke mens. Maar wel 'mogelijk bij God'.

- Onjuist lijkt het mij wat W. Foerster in Kittel, *a.w.*, VII, S.992 schrijft, dat '*sotèria*' bij de Synoptici iets toekomstigs is, omdat het gelijk staat met het ingaan in het Koninkrijk der hemelen. Het Koninkrijk der hemelen is immers ook een zaak van het leven hier en nu.

Ook het Evangelie naar Johannes - waarin overigens het woord '*sooizoo*' - redden niet vaak voorkomt - tekent ons het optreden van Jezus als een bevrijdend gebeuren. In de gesprekken die Hij voert met mensen, in de daden die Hij verricht aan zieken en zelfs doden, openbaart zich 'het eeuwige leven'. En 'die in Hem gelooft, wordt niet veroordeeld, maar die niet gelooft, is alrede veroordeeld, daar hij niet heeft geloofd in de Naam van de eniggeboren Zoon van God' (Joh. 3:18).

- Het woord '*sotèria*' komt bij Johannes slechts voor in Johannes 4:22 ('het heil is uit de Joden'); het werkwoord '*sooizoo*' komt viermaal voor in de zin van heilbrengend handelen (Joh. 3:17; 5:34; 10:9; 12:47); in 4:42 heet Jezus '*sotèr toe kosmoè*' (vgl. 1 Joh. 4:14).

In de Openbaring van Johannes treft men het woord '*sooizoo*' aan in de overwinningsliederen (overwinning op alle Gode vijandige machten): Openb. 7:10; 12:10vv; 19:1.

Samenvattend woord voor redding is in de Johanneïsche literatuur het woord 'eeuwig leven'.

Vele onderzoekers van het Nieuwe Testament hebben zich reeds beziggehouden met de vraag, of het beeld van Jezus' Messiaanse optreden dat ons door de Evangelieën geschetst wordt, in de lijn der verwachtingen van het Joodse volk in die dagen heeft gelegen. Wij kunnen stellen, dat in de Messiasverwachtingen van het Jodendom gedurende het zogenaamde intertestamentaire tijdperk de accenten duidelijk anders vallen. Dat de Messias door Zijn dood plaatsvervangend verzoening zou doen voor de zonden van Zijn volk is een gedachte die in het Jodendom slechts sporadisch en dan nog op een zeer speciale wijze voorkomt. W. Foerster (in Kittel, *a.w.*, VII, S. 991) schrijft: 'In dem Gleichzeitigen Judentum ist die Vergebung der Sünden nicht ein zentraler Inhalt des Messianischen Heiles oder der Rettung'.

De apostolische verkondiging

Wat we boven schreven over het reddingswerk van Jezus Christus in het getuigenis van de Evangelieën is ook de inhoud van de apostolische prediking die na de hemelvaart in de volkerenwereld wordt uitgebazuind. 'Ik heb u gesteld tot een licht der heidenen, opdat gij zoudt zijn tot zaligheid, tot aan het uiterste der aarde' (Hand. 13:47; vgl. Jes. 49:6). Daarin gaat het om 'slechts één Naam onder de mensen gegeven tot zaligheid' (Hand. 4:12).

Het is deze historische Jezus in Zijn heilsdaden die de grond, de inhoud en doel van het gepredikte Evangelie der apostelen is. Hij is absoluut en universeel (voor Jood en heiden) (Hand. 4:12; 11:14; 13:26, 47; 16:17, 30v). Hij alleen is de heilsweg (Hand. 13:38; 15:10v). Als de gevangenvaarder van Filippi in doodsnood vraagt: 'Lieve heren, wat moet ik doen, opdat ik zalig worde?', krijgt hij van Paulus en Silas ten antwoord: 'Geloof in de Heere Jezus Christus en gij zult zalig worden, gij en uw huis' (Hand. 16:30v). Er is één weg om gered te worden: bekering tot en geloof in Hem (Luk. 27:24). Daarom wordt 'aan alle mensen alom en nu verkondigd, dat zij zich bekeren' (Hand. 17:30).

Evenals in de Evangelieën bestaat dit in het geloof geschonken heil in de vergeving van de zonden (Hand. 3:19, 26; 5:31; 10:43; 13:38; 22:16; 26: 18). Laat u redden (Hand. 2:40). Roep nu de Naam des Heeren aan (Hand. 2:21).

Zo ligt het ook in de prediking van Paulus. Ook hij gebruikt in zijn brieven nogal eens de Griekse woorden voor redden en redding ('*sooizoo*'/'*sotèria*'). En hij gebruikt deze uitsluitend voor het reddend handelen Gods. In de zending van Zijn Zoon Jezus Christus.

Op die redding is de verkondiging van het apostolisch getuigenis gericht; van Joden en heidenen (Rom. 1:5; 10:1; 11:14; 1 Kor. 9:22; 10:33; 1 Thess. 2:16; vgl. ook 1 Kor. 7:16). Het is 'het Evangelie van deze, van uw zaligheid' (Hand. 13:26; Ef. 1:13), de weg der zaligheid (Hand. 16:17). Eerst voor de Jood en ook voor de Griek. En dat met het rijke uitzicht op een herstel van gans Israël dat zalig wordt (Rom. 11:25vv).

Wanneer wij het geheel van de apostolische verkondiging in het Nieuwe Testament overzien, valt het ons op, hoezeer hierin 'de verlossing die in Christus Jezus is' wordt voorgesteld als iets dat zich in de weg van het geloof reeds nu realiseert.

Maar betekent dit dan nu ook, dat de gelovige het volle heil van God in dit leven reeds in bezit heeft? Aan het slot van deze voordracht zullen we op deze vraag wat uitvoeriger ingaan. Op deze plaats waar wij ons vooreerst beperken tot een behandeling van de boven genoemde Griekse woorden voor redden in het Nieuwe Testament, volstaan we met te zeggen, dat er bij Paulus, maar ook verder in het Nieuwe Testament sprake is van een gedurige pendelbeweging tussen het 'reeds nu' van Gods heil in het geloof en het 'nog niet' van dat heil in het zuchtend bestaan van de kinderen Gods. De volheid van het heil staat nog uit. Zij laat nog op zich wachten. Zij is er eerst bij de wederkomst van Christus (Rom. 13:11; Hebr. 9:28; 1 Petr. 1:5).

- W. Bauer, a.w. S.1586 s.v. '*sotèria*' schrijft: 'Schon in der Gegenwart ist die Heilszeit angebrochen, doch ihre volle Entfaltung gehört der Zukunft an'.

In dit alles gaat het tenslotte:

- om de uiteindelijke redding van het verderf (vgl. Fil. 1:28), van de dood (2 Kor. 7:10) uit Gods toorngericht (Rom. 5:9; 1 Kor. 3:15; 5:5; 2 Kor. 5:10; 1 Thess. 1:10; 5:8, 9) en
- om de verlening van het eeuwige leven en de Goddelijke heerlijkheid ('*doxa*') aan de gelovigen (Hebr. 5:9; 2 Tim. 2:10). Zij worden aan het beeld van Christus gelijkvormig gemaakt (Rom. 8:29v; 2 Thess. 2:13v). Dat geldt ook de vernieuwing van hun lichaam dat - onsterfelijkheid aangedaan hebbende - als een 'pneumatisch lichaam' uit het graf zal opgewekt worden (1 Kor. 15:42vv).

Van dat laatste hebben de gelovigen nu reeds een onderpand ('*arraboon*') in de gave van de Heilige Geest die in hen woont. Met andere woorden er is ook een innerlijke samenhang tussen die beide polen van het 'reeds nu' en het 'nog niet' (Rom. 8:24; 13:11; vgl. Tit.

3:6v). Zich strekkende naar de toekomst van de Heere zijn de gelovigen steeds bezig 'met vreze en beven hun zaligheid te bewerken' (Fil. 2:12).

Ook in de Pastorale Brieven komen we deze 'dialectiek' van het 'reeds nu' het 'nog niet' tegen. Het heil dat voor alle mensen is bedoeld (1 Tim. 2:4), betekent redding van zonden nu al. 'Jezus Christus is in de wereld gekomen om de zondaren zalig te maken'(1 Tim. 1:15; 2 Tim. 1:9v). Niet door de werken (Tit. 3:5), maar door de doop en door levensvernieuwing door de Geest, in weg van de kennis der Schriften (2 Tim. 3:14v) voltrekt zich die redding, mensenleven.

Tegelijk echter blijft het beste bewaard voor straks (2 Tim. 2:10; 4:16,18). De gemeente van Jezus Christus in deze wereld is gemeente in de vreemdelingschap van veel lijden, wanbegrip en vervolging. Het vaderland waarheen zij reis is, ligt elders.

Niet anders ligt het in de Hebreeënbriev. Christus is de Grondlegger, Baanbreker en Middelaar van de '*sotèria*' (Hebr. 2:10; 5:9; 7:25). Het fundament van het reddend handelen van God ligt in Zijn zoenoffer. Daarom moet men door Jezus tot God komen (Hebr. 7:25). Zijn offer is volkomen en eeuwig geldend (Hebr. 5:9). Maar terwijl de vruchten daarvan nu reeds ontvangen worden door het horen van het Woord Gods (Hebr. 6:9), blijft het geloof van Gods gemeente ten diepste vooral de gestalte aannemen van een hopen op het toekomstige heil (Hebr. 10: 25; 11:1vv).

Ook de Jakobusbriev, de Petrusbrieven en de Judasbriev leggen sterk de nadruk op dit toekomstige van het heil, 'de redding uwer zielen' (b.v. Jak. 4:12; 1:5, 9v; 2:20), maar weten ook van het 'reeds nu' van Gods heil in het geloof.

En tenslotte wordt dit beeld van de gemeente in vreemdelingschap die haar hemelse Bruidgom tegemoet reist, heel sterk geprofileerd in het boek Openbaring van Johannes waar God Zelf en de ongestoorde gemeenschap met Hem in de heerlijkheid de zaligheid bij uitnemendheid uitmaken (Openb. 7:10; 12:10vv; 19:1).

Samenvatting

Samenvattend leggen we - aan het einde van ons overzicht over de inhoud en betekenis van het verlossingswerk van Jezus Christus in het Nieuwe Testament - op drie accenten nadruk. We zien, hoe daarin de oudtestamentische lijnen worden doorgetrokken. In feite gaat het in heel de Bijbel om drie kernen:

- Om verlossing die zijn grond vindt in een ingrijpen van God in de geschiedenis. De verlossing is historisch gegrond in Jezus en in de heilsfeiten. Een verlossing met een geweldige lengte-dimensie.
- Om verlossing die de totaliteit van het leven raakt. Een verlossing derhalve met een enorme breedte-dimensie.
- Om verlossing waarin de toekomst een grote rol speelt. Het is een verlossing in de hoogte-dimensie van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde.

3. JEZUS CHRISTUS, ZOON VAN GOD, DE REDDER (ICHTHUS)

Nadat wij tot nu toe bezig zijn geweest met de vraag, welke betekenis in het Nieuwe Testament aan het verlossingswerk van Christus wordt toegekend, komen we thans toe aan een bespreking van de titel *'sotèr'* die - vooral in de latere geschriften van het Nieuwe Testament - aan Jezus wordt gegeven. Over de inhoud van deze titel kunnen we kort zijn. Eenvoudig omdat we ervan uitgaan, dat deze geheel bepaald is door de boven aangegeven totaliteit van de boodschap van Christus' heilswerk, ons in het Nieuwe Testament verkondigd. Het is tegen deze achtergrond van Christus' verlossingswerk, dat we over Zijn Persoon en over de belijdenis van Hem als Redder dienen te spreken. 'Christus kennen, is Zijn weidaden kennen' (Melanchton).

Er zijn evenwel aan het voorkomen van de titel *'sotèr'* in het Nieuwe Testament een aantal problemen verbonden, die we niet onbesproken kunnen laten. Vooral het gegeven, dat deze titel slechts sporadisch in het Nieuwe Testament gevonden wordt, heeft vele vragen opgeroepen en vele pennen in beweging gebracht.

- In de meeste theologieën van het Nieuwe Testament wordt over titels van Jezus gesproken. Wij passen ons bij dit spraakgebruik aan, hoewel er wat bezwaren aan kleven. Er is echter niet direct een beter woord voor te vinden. In feite gaat het hier over nadere kwalificaties van Zijn Persoon en optreden. In de Evangeliën komt de titel *'sotèr'* slechts in Luk. 2:11 voor (het woord van de engel waarin Jezus overeenkomstig het oudtestamentisch getuigenis redder - zonder lidwoord - wordt genoemd) en in Joh. 4:42 (waar Jezus de Redder der wereld heet; vgl. 1 Joh. 4:14). Verder komen we deze aanduiding van Jezus tegen in het boek Handelingen (5:31; 13:23), in de oudste brieven van Paulus alleen in Ef. 5:23 en Fil. 3:20. Overigens alleen in de Pastorale Brieven en de tweede Petrusbrief: 2 Tim. 1:10; Tit. 1:4; 2:13; 3:6v; 2 Petr. 1:1v, 11; 2:20; 3:2, 18. In het Nieuwe Testament wordt Jezus dus relatief weinig *'sotèr'* genoemd. Zie W. Bauer, *a.w.* S. 1585. J. Schneider in L. Coenen, *a.w.*, S. 268ff en W. Foerster in Kittel, *a.w.* VII S. 1015ff.

De LXX gebruikt het woord *'sotèr'* nogal eens om daarmee Israëls God als Redder aan te duiden. De God van Israël wordt in het Oude Testament trouwens wel vaker 'mijn Redder' genoemd (vgl. Ps. 24 (25):5; 26 (27):9; Mi. 7:7; Hab. 3:18 o.a.). Ook in het Nieuwe Testament heet God op sommige plaatsen 'mijn/onze Redder'; zie Luk. 1:47; 1 Tim. 1:1; 2:3; Tit. 1:3; 2:10; 3:4; 4:10; Judas 25.

Echter zijn er slechts enkele uitspraken in het OT aan te wijzen, die de Messias aanduiden als *'sotèr'*. Zo in Jes. 49:6, waar van de Knecht des Heeren wordt gezegd, dat Hij tot *'sotèria'* voor heel de aarde zal worden gesteld en in Zach. 9:9, waar van de Messiaanse Koning is gezegd, dat Hij een Heiland (*'sotèr'*) is.

Jezus de Heiland ('sotèr')

Dat Jezus niet veelvuldig en door het gehele Nieuwe Testament heen als Redder (der wereld) wordt aangeduid, heeft de vraag doen rijzen, of die aanduiding van Jezus wel zo origineel en wezenlijk is als altijd is gedacht. Stamt ze wellicht uit later tijd? Is ze meer een 'uitvinding' van de kerk wellicht?

Deze vraag klemmt te meer, als we bedenken, dat de Messias ook in het Oude Testament slechts sporadisch deze naam draagt (zie boven) en dat in het Jodendom uit de tijd van Jezus, voor zover wij weten, deze betiteling van de Messias geen gebruik was.

- Uit het feit, dat de *'sotèr'*-titel voor Jezus bijna uitsluitend gebruikt wordt in de relatief late geschriften van het Nieuwe Testament en in de oudere Paulusbrieven slechts 2 x (zie boven), wordt nogal eens geconcludeerd, dat Jezus door Zijn eerste volgelingen nimmer als zodanig is aangesproken en dat Hij Zichzelf zo ook niet heeft laten noemen.

Een afleiding van deze titel uit het Oude Testament zou ook niet mogelijk. Bovendien zou er geen parallel voor te vinden zijn in een gewoonte van het contemporaine Jodendom van Jezus' dagen om de Messias *'sotèr'* te noemen. Ook – aldus de redenering - heet Jezus in de oudere op Palestijns gebied ontstane 'Schichten' van het Nieuwe Testament nooit *'sotèr'*. De titel moet derhalve ontstaan zijn gemeenten op het zendingsterrein in een hellenistisch klimaat. Zie J. Schneider in L. Coenen, *a.w.*, S. 268f.

Wanneer we deze dingen in het oog vatten, moeten we natuurlijk wel oppassen, dat we niet al te snel daaruit conclusies trekken. Want in de eerste plaats zegt een gering voorkomen van een woord in het Nieuwe Testament niet alles. Zeker niet, als de woordwereld die met zo'n woord wordt aangegeven, in allerlei andere bewoordingen, juist heel diep verankerd ligt in de boodschap van het Nieuwe Testament. En dat is hier immers het geval. Want moge woord

'*sotèr*' betrekkelijk weinig gebruikt worden, des te meer is dat het geval met het werkwoord en het zelfstanding naamwoord waarmee de reddingsarbeid van Jezus worden aangeduid. Ja, alom getuigt de Bijbel van de inhoud en betekenis van Jezus' werk als van een Verlosser. De woorden '*sooizoo*' en '*sotèria*' behoren zelfs tot de meest voorkomende van het Nieuwe Testament. Terecht wordt daarom door W. Foerster opgemerkt (Kittel, *a.w.*, VII. S. 1021), dat de inhoud van de '*sotèr*'-titel door de inhoud van de woorden '*sooizoo*' en '*sotèria*' is bepaald.

Dat behoeft echter op zich nog niet te betekenen, dat Jezus door Zijn eerste volgelingen al zo veelvuldig '*sotèr*' is genoemd. Mogelijkerwijs is deze aanspraak van Jezus inderdaad eerst later in sterkere mate gebruik geworden. Het moet ook niet uitgesloten worden geacht, dat de belijdenis 'Jezus, onze '*sotèr*'', pas een scherper profilering heeft gekregen in de Romeinse-Hellenistische wereld als belijdenis tegenover de daar vigerende cultus van de groten der aarde (de Romeinse keizers b.v.).

- Als '*kurios*' de meest gebruikte titel in het oer-Christendom is geweest (aldus W. Foerster, Kittel, *a.w.* VII, S. 1021), is het ook wel verstaanbaar, dat een titel als '*sotèr*' voor Jezus - ongeveer van dezelfde inhoud - minder veelvuldig op de lippen van de eerste christenen is geweest.

Niettemin is er ook veel voor te zeggen, dat Jezus van meet af door Zijn volgelingen als '*sotèr*' is gezien en beleden. Een Nieuwtestamenticus als J. Jeremias betwijfelt het zelfs, of deze titel eerst is opgekomen als een tegenbelijdenis van de christenen tegenover de vergoddelijking van de Romeinse keizers: 'Hij, Jezus is onze Redder'. Jeremias zegt, dat Mattheüs 1:21 bewijst, dat de Aramees, c.q. Syrisch sprekende oudste christengemeenten de Naam Jezus (letterlijk: Jahweh is heil) duiden als: Heilbrenger en dat van daaruit de titel '*sotèr*' moet zijn overgegaan op het Griekse gebruik. Het eerste bewijs daarvan vindt Jeremias in Filippensen 3:20. 'De '*sotèr*'-titel maakte voor de Grieken verstaanbaar wat de Messias-naam voor de Joden betekende'.

Hieraan kan nog worden toegevoegd, dat bij opgravingen in Palestina afbeeldingen uit de eerste eeuw na Christus zijn gevonden met het oud-christelijk symbool van de vis (Gr. '*ichthus*' - '*Ièsoes Christos theoe huios sotèr*' - Jezus Christus, Zoon van God, de Redder). Ook in

Palestina moet derhalve reeds in een vroeg stadium de belijdenis van Christus als 'sotèr' hebben geleefd.

Daar komt nog iets bij. Het zou namelijk zeker van vooringenomenheid getuigen, als we zouden beweren, dat de eerste (Joodse) volgelingen van Jezus Hem geen 'sotèr' hebben kunnen noemen, omdat in het Oude Testament alleen God als zodanig wordt aangesproken - en dan nog bij wijze van uitzondering - en slechts zelden de Messias. Zij zouden derhalve met de titel Redder/Heiland een gelijkstelling van Jezus met God hebben uitgesproken. Iets wat in het oog van een aantal Nieuwtestamentici blijkbaar voor de vroegste christenheid moet worden uitgesloten.

- Dezelfde vooringenomenheid blijkt uit de bewering, dat de gelijkstelling van Christus met God door de latere kerk een belangrijke wortel van antisemitisme was. Omdat vanaf dat moment de Joden in de ogen van de christenen Godsmoordenaars zijn geworden, die moesten worden uitgeroeid.

Nu is daar inderdaad het opmerkelijke feit, dat in het Oude Testament (evenals trouwens in het Nieuwe) God niet vaak 'sotèr' wordt genoemd. Maar waar dat in het Nieuwe Testament (in de Pastorale Brieven voornamelijk) wel geschiedt, wordt ook in één adem en in de onmiddellijke context daarvan uitgesproken, dat Jezus 'sotèr' is. Er is hier eenvoudig sprake van een elkaar afwisselend spraakgebruik. Met andere woorden, het maakte voor de auteur van de Pastorale Brieven kennelijk geen verschil, of hij de verlossing toeschreef wel aan Christus. Maar daarmee is dan wel zonder enige moeite het oudtestamentisch getuigenis met betrekking tot het reddend werk van Israëls God en van Zijn Messias op Jezus Christus toegepast. En daarmee was dan ook inclusief de Godheid van Jezus Christus beleden.

- Die belijdenis van de Godheid van Jezus Christus ligt ook opgesloten in andere titels van Jezus zoals: 'Zoon van God', 'Zoon des Mensen' en 'Kurios' (zie onder). Titels waarvan niet te betwijfelen is, of die van de beginne in de kring van Jezus' volgelingen in gebruik zijn geweest. In de tweede Petrusbrief wisselen 'theos' (God), 'kurios' (Heere) en 'sotèr' (Redder) als aanduidingen voor Christus elkaar gewoon af.

W. Foerster (in Kittel, *a.w.*, VII, S.1021) is van mening, dat aan de titel 'sotèr' als aanduiding van Jezus gemakkelijk associaties verbonden konden worden met de Joodse verwachting van een nationale bevrijder en/ of met de heidense voorstelling van een aardse weldoener (de keizer) en dat deze titel daarom slechts sporadisch in het Nieuwe Testament voorkomt. Het komt ons evenwel voor, dat de veelheid van getuigenissen in het Nieuwe Testament met

betrekking tot Jezus' werk als Verlosser juist een aanmoediging moet zijn geweest voor de eerste christenen om tegenover elke Joods nationaal/politieke heilsverwachting zowel als tegenover elke vorm van keizercultus hun belijdenis van de enige dienenswaardige Redder der wereld Jezus Christus te stellen.

R. Bultmann meent, dat een drietal dingen van invloed kunnen zijn geweest op het oud-christelijk gebruik van de titel '*sotèr*' voor Jezus:

1. de oudtestamentische traditie (God als '*sotèr*')
2. het Hellenistische gebruik van de titel '*sotèr*' voor mysterie- en heilgoden en
3. voor als goden vereerde heersers.

Paulus - aldus Bultmann - beroept zich ongetwijfeld op een 'gemeengoed' in het 'kèrugma' van de Hellenistische gemeenten, al gebruikt hij de titel '*sotèr*' voor Christus slechts een enkele keer. De verwachting van de 'parousia' of 'epifaneia' van de '*sotèr*' Christus Jezus is een vanzelfsprekend stuk van de christelijke hoop (Tit. 2:13), zodat '*sotèr*' tot een formule-achtig gebruikte titel van Christus wordt. Aldus R. Bultmann, *Theologie*, S.79.

Messiaanse titels/exponenten van het totale Schriftgetuigenis

Nadat we ons een ogenblik hebben beziggehouden met de vraag, hoe het sporadisch en vrij late gebruik van de '*sotèr*'-titel in het Nieuwe Testament kan worden verklaard, bezinnen we ons nu verder op de inhoud van enkele andere christologische titels die in het Nieuwe Testament voorkomen. We doen dat, omdat we uitgaan van de gedachte, dat het niet gewenst is om deze titels los van elkaar te behandelen.

Het komt ons voor, dat die zogenaamde christologische titels in een christologie van het Nieuwe Testament in hun onderlinge samenhang en in nauwe betrokkenheid op elkaar dienen te worden gezien. Zij zijn als zelfaanduidingen op Jezus' lippen geweest of ze komen in het Nieuwe Testament voor als uitroepen van het geloof van Zijn volgelingen. Met al hun verscheidenheid van inhoud. Maar ook als een in wezen één machtig geloofsgetuigenis omtrent de Persoon en het werk van Jezus Christus. De ene titel bepaalt de andere. En alle titels tezamen zijn tenslotte exponenten van het totale Schriftgetuigenis met betrekking tot het werk en de Persoon van Christus.

- Er is trouwens nog een meer algemene vraagstelling, namelijk of het eigenlijk wel goed mogelijk is om aan de hand van het voorkomen van de Messiaanse titels in het Nieuwe Testament tot een uitgewerkte christologie te komen. Ook uit het bovenstaande is ons al wel gebleken, hoe moeilijk het is om de historische wortels van zo'n Messiaanse titel op het spoor te komen.

I. Howard Marshall (*Origins, a.w.* p.43ff, 113ff) spreekt in dit verband over een indirecte christologie (niet op basis van christologische titels). Vaak is in de nieuwtestamentische wetenschap staande gehouden, dat de titels die Christus in Zijn hoogheid/Godheid aanduiden uitvindingen zijn van de vroege kerk, Christus in de mond gelegd en vanuit een bepaalde gemeente-theologie ingedragen in de Evangeliën. Het is de verdienste van Marshall om - min of meer los van deze christologische titels - uit het totaalbeeld van Jezus dat de Evangeliën ons schetsen, aan te tonen, dat de Godheid van Christus bepaald geen idee van Zijn eerste volgelingen of een gedachtespinsel van de kerk uit later tijd is geweest. Hij behandelt bijvoorbeeld de 'amen' en 'abba' uitspraken van Jezus in de Evangeliën als uitingen van een spreken met een hoog gezag en komt van daaruit tot de slotsom, dat Jezus een unieke relatie met Zijn Vader heeft gekend, die door de kerk in later tijd terecht in de belijdenis van de Godheid van Christus is uitgedrukt.

Daarom gaan we nu over tot een korte bespreking van enkele andere titels die in het Nieuwe Testament aan de Heere Jezus worden gegeven, zoals: Zoon van God, Kurios en Zoon des Mensen. Het is in deze context immers, dat het belijden van Jezus als '*sotèr*' in de Schrift functioneert.

'Sotèr' - Zoon van God

In de eerste plaats dan de titel Zoon van God. Als Jezus door heel het Nieuwe Testament heen zo genoemd wordt, kunnen we proberen - net als bij de titel '*sotèr*' - de oorsprongen op te sporen van deze aanduiding van Jezus in het Nieuwe Testament.

We kunnen erop wijzen, dat daar mogelijke invloeden zijn geweest vanuit het Oude Testament waar Israël, engelen, koningen en mensen met een wonderlijke geboorte soms zoon van God worden genoemd. Mensen met een zeer bijzondere verhouding tot God. In deze lijn zou ook Jezus' Zoonschap op vatten zijn als een aanduiding van Zijn unieke relatie met de Vader in hemel.

Verder zouden we kunnen wijzen op een gedachte die heeft geleefd in Jodendom van Jezus' dagen, namelijk dat een 'rechtvaardige', ook de Messias in bijzondere zin een zoon van God kan heten, zijnde iemand met een unieke verhouding tot God.

Daarnaast zouden we ter verklaring van deze christologische titel naar achtergronden kunnen zoeken in de Griekse/Romeinse context van het Nieuwe Testament waarin de gedachte van een godenzoon in de gestalte van een aardse heerser (*'theos anèr'*) vormen aannam van vergoddelijking van die heerser.

Wie echter de totale boodschap van het Nieuwe Testament, het getuigenis van Jezus en de apostelen op zich laat inwerken, ontkomt niet aan de indruk, dat Jezus hier maar niet getekend wordt als een ideaal of uniek mens, maar als de door God gezonden Messias in Wie God Zelf present is onder de mensen.

- (Joh. 3:17; Hand. 9:20; Rom. 8:3, 32; Gal. 4:4v; Kol. 1:13; 1 Joh. 4:9Y, 14). 'Wij hebben in Christus te doen met hem, die, in vergelijking met God, geheel van eenzelfde wezen is.' (Sevenster, *Christologie*, blz. 149).²



Het is deze werkelijkheid die opklinkt in de hemelse en plechtige verklaring die God Zelf van Jezus geeft bij Zijn doop in de Jordaan en op de berg der verheerlijking (Mark. 1:11; 9:7 par): 'Deze is Mijn geliefde Zoon in Wie Ik Mijn welbehagen heb'. Het is deze werkelijkheid die onder woorden wordt gebracht in de aankondiging van Jezus' geboorte door de engel Gabriël: 'En dat Heilige Dat uit u geboren zal worden, zal Gods Zoon genaamd worden' (Luk. 1:35). En het is deze werkelijkheid die bekrachtigd (bewezen) wordt in Zijn opstanding uit de doden (Rom. 1:3vv).

- Hier is geen sprake van een adoptiaanse christologie die uitgaat van de gedachte, dat Christus gewoon mens was, maar is aangenomen tot Zoon van God en Heere van Zijn kerk na Zijn verhoging. 'Alleen door hier bepaalde teksten geheel geïsoleerd te beschouwen, kan de indruk ontstaan, dat wij hier naast een pre-ëxistente christologie een Christologie van geheel ander type, een verhogings-christologie, zouden kunnen onderscheiden'... (G. Sevenster, *a.w.*, blz. 342).

Het is dan ook geen eigenaardigheid van de evangelist Johannes slechts, als deze in het bijzonder in de zogenaamde proloog van zijn Evangelie de Zoon des Vaders tekent als van eeuwigheid bij de Vader (pre-ëxistent). Daarmee is niet maar een relatie-eenheid tussen de Vader en de Zoon aangegeven, maar

² De hogepriester Kajafas scheurt zijn kleding, als Jezus betuigt, dat Hij Gods Zoon (God Zelf) is. De afbeelding is een detail van een schildering in de kathedraal van Siena; 14e eeuw

een wezenseenheid. Christus Jezus heeft als Zoon van God en als zodanig ook als Redder van de wereld kunnen functioneren, omdat Hij ontologisch (naar Zijn eeuwig wezen) God Zelf was. A Zijn woorden en daden tijdens Zijn leven op aarde zijn gegrond in zijn 'status' als een Persoon die eeuwig bij de Vader was.

- Hoe het Jodendom uit de eerste eeuw na Christus in Targumim met Jesaja 53 is omgegaan, wellicht mede in reactie op de toepassing van Jesaja 53 op Jezus door hun volksgenoten die Jezus als de Messias beleden, is aangegeven door J.C. de Moor in zijn studie *'Van wie zegt de profeet dit?' Messiaanse apologetiek in de Targumim'* (zie de literatuurlijst).
Dat reeds spoedig - wellicht bijzonder onder Joodse volgelingen van Jezus vraagtekens zijn gezet achter de Godheid van Christus, bewijst het bestaan van de 'secte der Nazoreeërs' (eind eerste/ begin tweede eeuw na Christus in het Overjordaanse) die de maagdelijke geboorte ontkenden en een versie van het Mattheüs-evangelie lazen, waarin van een geboorte uit een maagd geen sprake was.

'Sotèr'- 'Kurios'

En dan is daar in de tweede plaats de *'kurios'*-titel. Ook deze titel komt in het Nieuwe Testament in nauwe samenhang met de titel *'sotèr'* voor.

- In zeer nauwe samenhang en verbondenheid met elkaar bijvoorbeeld in 2 Petr. 1: 1v, 11; 2:20; 3:2, 18. Zie verder hiervoor G. Sevenster, *a.w.* onder andere blz. 348 en Marshall, *a.w.*, chapter 7: 'If you are the Son of God'.

In tegenstelling tot W. Bousset die veronderstelde, dat deze titel ontstaan moet zijn in een Hellenistisch, syncretistisch milieu (Antiochië), is veeleer aan te nemen, dat Aramees sprekende discipelen reeds vroeg Jezus hun 'maran' (Heer) hebben genoemd (vgl. Hand. 2:36) en dat deze aanspraak van Jezus daarna in de Grieks sprekende gemeenten in omloop kwam. Dat blijkt uit de Maranatha - roep die Paulus een enkele keer in zijn brief aanhaalt. 'Maranatha' (= onze Heere is gekomen) of 'Marana-tha' (= onze Heere, kom). Een uitroep die in het Grieks moet zijn 'omgetaald' in de belijdenis: Jezus - *'kurlos'*.

Maar met dat woord *'kurios'* is dan intussen wel een woord gekozen, dat voor Griekse oren moet hebben geklonken als een aanduiding van de hoogste rang. Een *'kurios'* was een rechtmatige heer(ser), geen despoot. Oosterse goden en koningen droegen deze titel, later ook de Romeinse keizers.

Daar komt bij, dat zij die de LXX lazen (zowel Joden als Grieken) beseft moeten hebben, dat datzelfde woord *'kurios'* in deze Griekse vertaling van het Oude Testament voorkwam als weergave van de Godsnaam JHWH en dat daarmee tot uitdrukking was gebracht, dat Israëls God, de Albeheerser (*'Adonai'*) op grond van Zijn verbond rechtmatig over Zijn volk regeerde. Zij hebben er dus kennelijk geen moeite mee gehad om zowel JHWH als Jezus als hun Heere te belijden en aan te roepen. Zij hebben Jezus op één lijn zien staan met de God van Israël (vgl. Rom. 10: 13 met Joël 2:32).

Dit laatste vinden we ook uitgedrukt in de oud-christologische hymne in Filippensen 2:6-11, waar Paulus schrijft, dat Christus Jezus, in de gestalte Gods zijnde, Zich ontledigd heeft tot de gestalte van een dienstknecht, tot in Zijn kruisdood, maar dat Hij ook uitermate verhoogd is in Zijn opstanding en door God met een Naam begiftigd is boven alle naam, de naam *'kurios'*.

Jezus' Goddelijkheid - dat toont ons deze hymne - stond onder Zijn volgelingen bepaald niet ter discussie. Zij leefden van Zijn ontferming: 'kurieleis' (vgl. Kol. 2:9). Zij stelden zich deze *'kurios'* graag in alles ter beschikking. Zij geloofden, dat alle knie zich eenmaal voor Hem zou buigen en dat alle tong Hem zou belijden.

- Zie hiervoor F. J. Pop, *Bijbelse woorden en hun geheim*, blz. 312, 356vv; (zie literatuurlijst); G. Sevenster, *a.w. biz.* 149-158. Zie ook W. Foerster in Kittel, *a.w.* III, S. 1087ff. Hij schrijft: 'Es ist kein Grund vorhanden, das Wort nicht aus der Palästinischen Urgemeinde stammen zu lassen'. 'Drückte "kurios" dies aus (nl. dasz ihm alle "exousia" im Himmel und Erden gegeben ist, Mt 28,18),dann konnten die LXX- Stellen, die vom "kurios" sprachen, auf Jesus bezogen werden; in ihm handelt Gott so, wie es das AT vom "kurios" aussagt' (S. 1094).

Dit alles - we herhalen het - behoeft niet in te houden, dat we geen ruimte laten voor de mogelijkheid, dat bepaalde titels van Jezus eerst later in de kerk van de eerste eeuw wat veelvuldiger in gebruik zijn gekomen. Maar we moeten daartoe niet te snel concluderen. Noch de *'kurios'* - noch de *'soter'*-titel zijn per definitie uitvinding van de heiden-christelijke gemeenten uit later tijd.

'Sotèr' - Zoon des Mensen

Om nog een voorbeeld te geven van de onderlinge samenhang van christologische titels in het Nieuwe Testament, verwijzen we tenslotte naar een zelfaanduiding van Jezus die vooral in de Evangelieën voorkomt, namelijk Zoon Mensen. Naast de Evangelieën komen we deze titel van Jezus in het Testament haast niet tegen. Hetgeen zou kunnen betekenen, dat Jezus na Zijn

hemelvaart zo bijna nooit meer is genoemd. Het zou er echter ook op kunnen wijzen, dat Paulus en andere schrijvers van de nieuwtestamentische Bijbelboeken deze aanspraak van Jezus niet veelvuldig behoefden te gebruiken, omdat zij ook met andere titels van Jezus (Zoon van God, 'kurios', 'sotèr') Hem dezelfde eer bewezen.

- Stefanus (in Hand. 7:56) spreekt bij zijn sterven over Jezus als de Zoon des mensen, zijnde in de heerlijkheid bij de Vader. Zie verder Openb. 1:13; 14:14. Hebr. 2:6-8 geeft waarschijnlijk niet direct een verwijzing naar deze Messiaanse Zelfaanduiding van Jezus. Dat Jezus in de geschriften van het Nieuwe Testament naast de Evangeliën weinig Zoon des Mensen heet, is niet gemakkelijk te verklaren. We krijgen de indruk, dat Jezus met voorkeur over Zichzelf als de Zoon des Mensen sprak. Waarom deden Zijn volgelingen dat dan ook niet? Of deden zij het toch wel? We moeten niet vergeten, dat de geschriften van het Nieuwe Testament ons niet een afgerond beeld geven van hoe het er in het geloofsleven of in de gemeentelijke samenkomsten van de eerste christenen precies naar toe ging. Overigens is het ook in de christenheid vandaag zo, dat er inzake het gebruik van christologische titels in de eredienst en ook in de aanspraak van Jezus in het persoonlijke gebed, verscheidenheid is. Ook wij noemen Jezus niet elke dag Zoon des Mensen. Wij noemen Hem ook niet vaak Heiland. Wel spreken we Hem veelvuldig aan als Heere. Anderen zullen dat weer anders doen.

Belangrijk echter om op te merken, is ook, dat Jezus in Zijn zelfaanduiding als Zoon des Mensen toont Zichzelf teruggevonden te hebben in de Schriften. Het staat immers wel vast, dat om met E. Stauffer te spreken 'Menschensohn so ungefähr die anspruchvollste Selbstpraedikation ist, die ein Mensch im antiken Oriënt überhaupt in den Mund nehmen konnte'. Jezus heeft met deze Zelfaanduiding verkondigd, dat Hij de vervulling was van wat Daniël 7:13vv, 14 omtrent de Mensenzoon geprofeteerd had (zie onder). Een Goddelijke Heerser, de Zoon van de allerhoogste, Heere, Rechter der aarde, Redder.

- Vgl. F. J. Pop, a.w. blz. 624v.; D. Guthrie, *New Testament Theology*, p. 270ff (zie literatuurlijst).

Samenvatting

We nemen thans de draad van ons verhaal met betrekking tot de 'sotèr'-titel van Jezus weer op en vatten de verkondiging van het Nieuwe Testament inzake Jezus' verlossingswerk en inzake Zijn Persoon als Verlosser nog eenmaal samen.

Wat de belijdenis 'Christus is 'sotèr' voor de eerste christenen heeft ingehouden, is in het Nieuwe Testament zelf kernachtig onder woorden

gebracht in 2 Timotheüs 1:10: Gods eeuwige raadslag tot redding der mensen is geopenbaard in de verschijning van Jezus Christus. Hij heeft door Zijn dood en opstanding de dood overwonnen en het onvergankelijke leven aan het licht gebracht.

Daarmee is door het Nieuwe Testament een klaar getuigenis afgelegd in de wereld van die dagen. Er is verlossing door kruis en opstanding. Het is het getuigenis omtrent een Heiland van de wereld tegen Wie alle andere Redders het moeten afleggen. De komst van Jezus Christus in deze wereld is uniek. Uniek, omdat zij niet slechts een verlossing predikt als in de Hellenistische wereld waarin zonde op zijn best als een intellectueel falen of als een tragisch lot werd gezien en verlossing als bevrijding uit de boeien van de materie (dualisme).

De verlossing die in Christus Jezus is, betekent bevrijding van de persoonlijke en collectieve schuld van de mens tegenover de enige dienenswaardige God en van de vloek die deze schuld met zich brengt. Bevrijding ook van de macht van het boze die de schepping tot een chaos heeft gemaakt. Een put waaruit geen sterveling zich aan zijn eigen haren omhoog kan trekken.

Maar tegelijk een bevrijding tot een nieuwe bestemming. Omdat zij een bevrijding is ook van de machten die van het lichamelijke bestaan een lichaam des doods maakten. Een bevrijding tot verlossing en vernieuwing van heel het leven, hier en nu in beginsel, straks volkomen. Het verleden, het heden en de toekomst omspannend.

- De Hellenistische wereld waarin het Evangelie van Jezus Christus zijn intrede deed, was reeds lang al zwanger van heilsverwachtingen. De titel '*sotèr*' is hier vanouds een bijnaam van godheden als Aesclepios, Herakles en Zeus bijvoorbeeld en ook van de mysteriegoden als Serapis en Isis. Maar tevens was het een eretitel voor helden en staatslieden (ook artsen/ filosofen) die zich verdienstelijk hadden gemaakt.

Verder werd onder de Ptolemaeën en Seleuciden de regerende vorst wel '*theos sotèr*' - god de redder genoemd. Vanuit het Oosten van het Romeinse rijk (Perzië/ Egypte) waar reeds eeuwen een klimaat van vergoddelijking van de aardse vorsten bestond, is - niet zonder veel verzet vaak - de cultus van de goddelijke ('divus') keizer te Rome in het Westen doorgedrongen. Zo werd bijvoorbeeld keizer Augustus als '*sotèr kosmoe*' begroet: een wereldheiland die een gouden tijdperk zou doen aanbreken, zoals in de 4e Ecloga van de dichter Vergilius.

Vgl. W. Bauer, *a.w.* S. 1583ff, s.v. '*sotèr*'. Zie ook H. Wagenvoort in *Varia Vita*, blz. 78v; zie literatuurlijst.. Hij schrijft: 'Uit het jaar 9 voor Christus

dateert een inscriptie van Priëne in Klein Azië, die begint met te verzekeren, dat “de geboortedag van den zeer goddelijke Caesar terecht op één lijn kan gesteld worden met het begin der wereldgeschiedenis”, met andere woorden dat zij een nieuwe wereldperiode had ingeluid. ‘Op een inscriptie uit Halicarnassus heet Augustus “vader des vaderlands, Zeus Patroon en heiland van het gezamenlijke menschengeslacht, wiens beleid niet slechts aller gebeden in vervulling heeft doen gaan, maar ze nog heeft overtroffen. Want in vrede liggen daar land en zee, de steden bloeien door goed beheer, eendracht en welstand, al het goede ontplooit zich rijkelijk en draagt vruchten, de menschen zijn vol goede hoop op de toekomst en vol goeden moed voor het heden.”’

4. VERLOSSING DOOR VERZOENING

In het boven geschetste totaalbeeld gaan we thans nog enkele nuanceringen aanbrenge. Het Nieuwe Testament geeft ons daar zelf aanleiding toe. Er worden hier namelijk nog meer Griekse woorden gebruikt ter aanduiding van het verlossingswerk en de Persoon van Jezus Christus. Zij accentueren bepaalde facetten van het totaalbeeld dat we aan de hand van de woorden *'sooizoo'*, *'sotèria'* en *'sotèr'* boven hebben gegeven.

Daarbij komt allereerst het Griekse werkwoord *'lutroō'* met zijn samenstellingen aan de orde. Woorden waarin tot uitdrukking komt, dat verlossing vooral ook verzoening is, gegrond in de bloedstorting van Christus op Golgotha. Opnieuw komt heel sterk de nadruk te vallen op wat God in Christus het verleden, in kruis en opstanding. Maar ook zullen we aandacht vragen voor een wonderlijke ‘dialectiek’ in de heilstijding van het Nieuwe Testament. Want er is hier immers voortdurend sprake van een spanning tussen het ‘reeds nu’ (het heden) en het ‘nog niet’ (de toekomst) van de verlossing.

Vrijkoop door een losprijs

Verlossing in de Bijbel is nergens en nooit los te zien van verzoening. Omgekeerd is verzoening niet los te denken van verlossing. Dat wordt in het bijzonder onderstreept door het gebruik van een Grieks woord dat te maken heeft met losmaken van een binding door een bevrijdende handeling (het Griekse werkwoord *'lutroō'*/ *'lutroōmai'* en de zelfstandige naamwoorden *'lutron'* en *'lutrosis'*). 1

Tweeënveertig keer komen deze woorden (in hun verschillende samenstellingen) in het Nieuwe Testament voor.

- De woorden houden verband met het werkwoord *'luo'* dat letterlijk betekent:

- losmaken van een band (b.v. van een schoenriem - Mark. 1:7 par; van een ezelsveulen - Matth. 21:2 par; van Paulus' gevangenschap - Hand. 22:30; van een verzegelde boekrol - Openb. 5:2; van de satan in een put - Openb. 20:3, 7vv; van een zieke van de band van zijn ziekte - Mark. 7:35; Luk. 13:16; van een dode uit zijn grafdoeken - Joh. 11:44; van de smarten des doods van Jezus - Hand. 2:24; van gebondenheid aan een vrouw - 1 Kor. 7:27).
- loslaten of laten gaan uit een aardse binding (uit een gevangenis - Matth. 27:15; uit een huwelijk [rechtscheiding] - Matth. 5:32; uit het leven - Luk. 2:29; van een vergadering bijvoorbeeld van de synagoge - Hand. 13:43).

Overdrachtelijk heeft het woord de betekenis van:

- ontbinden in de zin van verstoren, afbreken, afschaffen, buiten werking stellen (de tempel - Joh. 2:19; wet en profeten/de sabbat - Matth. 5: 17vv, Joh. 5: 18; de middelmuur der afscheiding - Ef. 2:14; de werken des duivels - 1 Joh. 3:8).
- ontbinden in de zin van ontslaan van bindingen (aan een synagoge/ kerk en aan leeruitspraken (ontbinden/ losmaken op de aarde/ in de hemel bij de rabbijnen en in de christelijke gemeente - Matth. 16:18; 18:18).

Het woord '*katalyma*' komt van '*kataluoo*' en betekent een herberg (plaats waarin men de reis onderbreekt en overnacht). Zie voor bovenstaand overzicht W. Mundle in L. Coenen, *a.w.*, S. 258ff, W. Bauer, s.v. '*luoo*' en O. Procksch/F. Büchsel in Kittel, *a.w.* Bnd. IV, S. 329ff.

Het Griekse werkwoord '*lutroō*' brengt de gedachte van losmaking door vrijkoop door het stellen van een tegenwaarde (losgeld) onder woorden. In de Griekse oudheid dient het woord om er de vrijkoop van slaven mee aan te duiden (tegen een volgens wettelijke bepalingen geldende 'marktprijs' die conform de waarde van de slaaf was). In het Oude Testament is dat ook het geval. Men leze hierover nog eens wat we boven schreven over de Hebreeuwse woorden '*pada*' en '*ga'al*' (in de LXX vaak vertaald met het genoemde Griekse werkwoord) en over het Hebreeuwse woord '*kofèr*' (in de LXX vertaald met '*lutron*').

In het latere Jodendom, ook in Qumran ligt in het begrip verlossing een sterk accent op het politiek-nationale. In Qumran is verlossing verlossing van 'het volk van de Goddelijke verlossing', 'de armen van Zijn verlossing' uit de machtsgreep van vijanden. Bekend is ook de gedachte van het Jodendom, dat de goede werken van de martelaren het losgeld zijn met verzoenende kracht (4 Makk. 6:28v; 17:22). In het eindgericht is er geen losgeld voor de volkeren (zie H. L. Strack- P. Billerbeck, *a.w.* Bnd.I, S. 750; III, S. 644).

Naast de genoemde woorden is er in het Nieuwe Testament nog een Grieks woord dat een enkele keer wordt gebruikt om de loskoop uit slaafse gebondenheid te verwoorden. Het is het woord '*exagorazoo*'. Paulus gebruikt

het in Galaten 3:13; 4:5. 'Christus heeft ons verlost van onder (de vloek van) de wet.' Nota bene: vermoedelijk betekent dit woord in Ef. 5:16 en Kol. 4:5 (in de uitdrukking 'de tijd uitkopen'): een goede prijs zien te maken, winst zien te halen uit de '*kairos*', de van gegeven beslissende ure (als een koopman).

Zij herinneren aan de acte van losmaking van een gevangene of slaaf middel van een losprijs. Overigens wordt dit woord in het Nieuwe Testament meestal gebruikt om er het verlossingswerk van de Heere Christus mee onder woorden te brengen (Luk. 24:21 b.v.). Dat is in het bijzonder het geval bij het woord *lossing* (Gr. '*lutrosis*'/'*apolutrosis*'; Luk. 1:68; 2:38; Rom. 3:24v; 8:23; Ef. 1:7, 14; 4:30; Kol. 1:14; Hebr.9:12, 15) en bij het woord *losgeld* '*tutron*'/'*antitutron*'; Mark. 10:45; Matth. 20:28). Verlossen krijgt dan de betekenis van (in-)lossen door het stellen van een tegenwaarde (de prijs van het bloed van Christus). Het is loskopen.

Verzoening door voldoening (Mark. 10:45/ Matth. 20:28)

Daarvan is vooral sprake in een aantal teksten in het Nieuwe Testament die spreken over de bloedstorting of het stellen van Zijn leven door Jezus. Er kan geen enkele twijfel over zijn, dat hiermee bedoeld wordt op Jezus' lijden en sterven waardoor Hij velen loskoopt uit de macht van de zonde. Zijn (Zijn leven) is de prijs die wordt betaald. Aan God (niet aan satan). Want daarvan getuigt heel het optreden van Jezus en in het bijzonder Zijn sterven. De 'daad' van Zijn sterven is een 'offer' aan Zijn Vader waardoor Hij toorn ondergaat tegen de zonde van het menselijke geslacht.

Zeker is ook, dat in deze teksten dit lijden en sterven van Jezus als iets plaatsvervangends wordt gezien. In Markus 10:45 en Mattheüs 20:28 – de twee enige teksten in de Evangeliën waarin Jezus van Zichzelf zegt, dat Hij gekomen is om te dienen en Zijn leven te geven tot een losprijs voor velen – betekenen de woorden 'voor velen' niet maar: ten behoeve van, maar: in de plaats van velen. Met andere woorden Jezus stelt Zijn ziel (= Zijn leven, vgl. Joh. 10: 11, 15, 17) als een losprijs in de plaats van velen (vgl. Mark. 8:37; Matth. 16:26). Het is daardoor, dat het fundament gelegd wordt van het nieuwe verbond van God met die 'velen'. 'In/door Zijn bloed'. Woorden die door Jezus Zelf zijn uitgesproken bij de instelling van het Heilig Avondmaal (Mark. 14:24; Matth. 26:28).

Hij sterft hun dood en Hij verlost hen daarmee van zonde, dood en hel. Dat doet Hij door hun schuld te dragen. Hij is het Lam dat de zonde der wereld wegneemt (Joh. 1:29). Hij haalt ons uit het machtsbereik van de zonde weg (Openb. 1:5).

Dat is ook de verklaring die F. Büchsel geeft (in Kittel, *a.w.*, Bnd. IV, S. 343 ff). Hij spreekt over een Messiaanse zelfaanduiding van Jezus in de woorden over de losprijs en ziet Jezus' plaatsvervangend sterven als de 'innere, unumgängliche Bedingung für sein Vergeben'. Jezus heeft tijdens Zijn leven alleen aan mensen hun zonden kunnen vergeven vanwege deze grondslag van Zijn lijden en sterven. 'Jezus kende geen mensen die achter Zijn rug om in het Rijk der hemelen konden komen.'

Op de vraag waarom dit plaatsvervangend sterven van Jezus dan zo nodig was, geeft Büchsel echter een onbevredigend antwoord. Hij volstaat met te zeggen, dat God het wilde en dat daardoor de zonde in de mens werd overwonnen; 'het bewerkte een werkelijke levensvernieuwing'. Büchsel weerspreekt daarmee de latere kerkelijke leer van de verzoening door voldoening aan het recht van God (Anselmus van Canterbury). Ons inziens echter is de losprijsgedachte vanuit de oudtestamentische achtergrond van dit begrip wel degelijk te verbinden met het recht van God dat niet straffeloos geschonden kan worden en dat bij overtreding om genoegdoening ('Ersatz') vraagt.

Terecht voegt Büchsel dan ook aan zijn beschouwingen de opmerking toe, dat Jezus' dood ook niet vanuit een 'anthropocentrische theologie' van de 'Aufklärung' is te verklaren (Jezus stierf op Golgotha als een voorbeeld van Goddelijke straf ter afschrikking of als een bewijs van Gods verregaande liefde voor ons). Iemand die mij uit een noodsituatie wil bevrijden in een verregaande liefde voor mij, kan die liefde niet bewijzen door voor mijn ogen aan een kruis te gaan hangen. Want daardoor bewijst hij niets. Zijn daad staat daardoor op zich immers niet in enige relatie tot de nood waarin ik mij bevind; ik word er ook niet echt door bevrijd.

Ook elders in het Nieuwe Testament wordt over de inhoud en betekenis van Jezus' verlossingswerk gesproken in de zin van een plaatsvervangende verzoening.

- Zie 1 Tim. 2:6 waar het Griekse woord '*antilutron*' - losprijs wordt gebruikt; voor allen is hier: voor het nieuwe Godsvolk, de gemeente (vgl. Hand. 20:28; Ef. 1: 14). Zie verder: Luk. 24:21; Tit. 2:14 en 1 Petr. 1:18 waar het Griekse werkwoord '*lutrousthai*' - verlossen voorkomt (inclusief de gedachte aan het losgeld van Christus' leven; vgl. Ps. 130:8). Over de prijs van Zijn bloed zie: 1 Petr. 1: 18 (vgl. Jes. 52:3).

Over de verlossing door de Messias (Gr. '*lutrosis*', zonder dat daarin direct de gedachte aan een losgeld ligt opgesloten) wordt gesproken in: Luk. 1:68; 2:38

(in de stijl van de psalmen; Ps. 110:9; 129:7). Zie tenslotte ook Hebr. 9:12 waar we lezen, dat Christus door Zijn eigen bloed een eeuwige verlossing als Hogepriester teweeg heeft gebracht.

Andere tekstverwijzingen zijn: Luk. 21:28; Rom. 8:23; Ef. 1:14; 4:30., Fil. 3:21 (hier het Griekse woord 'apolutrosis').

Alleen al daarom mag niet gezegd worden, dat de gedachte van Jezus' plaatsvervangend verzoenend sterven die in de Evangeliën slechts sporadisch voorkomt, aan het Nieuwe Testament niet zo eigen is als in later tijden is gedacht. We moeten veeleer zeggen, dat deze gedachte zo verankerd ligt in heel de verkondiging van het Nieuwe Testament met betrekking tot het heilswerk Jezus Christus, dat wij zeker mogen spreken over een oerbelijdenis van de christelijke gemeente van de begintijd.

Een uitvinding van de kerk?

Een andere vraag waarmee Nieuwtestamentici zich intensief hebben houden, is, of Jezus zo ook over Zichzelf en de betekenis van Zijn werk als Verlosser kan hebben gesproken.

W. G. Kümmel is één van die wetenschappers die gepoogd hebben antwoord te geven. Hij komt - met gebruikmaking van de methode van historisch-kritisch Bijbelonderzoek - tot de conclusie, dat de 'historische Jezus niet de pretentie kan hebben gevoerd een Messiaanse Hogepriester wiens dood een plaatsvervangend zoenoffer was tot vergeving van de zonden. Markus 10:45 (het woord over de losprijs) is onecht. Jezus claimde nooit de titel Zoon van God. Hij vroeg niet om aanbidding van Zijn Persoon. Het verhaal van de doop in de Jordaan is niet oorspronkelijk. De gedachte, dat Jezus Gods Zoon was, pre-ëxistent en uit een maagd geboren, is onjoods en stamt uit een Hellenistisch gedachteklimaat. Volgens Kümmel zijn de geschriften van het Nieuwe Testament in sterke mate ingekleurd door een interpretatie van de oergemeente. Hij ziet als centrale boodschap van het Nieuwe Testament ('Mitte des Neuen Testaments'), dat God in het Christus-gebeuren ons heeft ontmoet en wil ontmoeten als de Vader die ons uit de gevangenschap in de wereld wil redden en tot een daadwerkelijke liefde wil vrijmaken.

De leer van verzoening door voldoening is met dit alles tot een uitvinding van de kerk verklaard. De historische Jezus kan niet op deze wijze over Zijn dood hebben gesproken. Zie verder de in de literatuurlijst genoemde literatuur.

Een Messiaanse uitleg van Jesaja 53

Een geheel andere benadering treffen we aan bij L. Goppelt. Hij geeft een bevestigend antwoord op de vraag, of Jezus Zichzelf kan hebben verstaan als

de Redder die plaatsvervangend stierf en door Zijn bloedstorting de grondslag legde voor Gods schuldvergevende genade. Het komt ons voor, dat Goppelt overtuigend en bevredigend antwoord geeft op de vraag naar de achtergrond van het woord over de losprijs van Markus 10:45/Mattheüs 20:28. Hij verwijst hier namelijk naar de profetie van het sterven van de Knecht des Heeren in Jesaja 53 (:10-12), waarin immers tot viermaal toe gesproken wordt over ‘de velen’, voor wie de Knecht des Heeren Zijn ziel tot een schuldoffer zal stellen. Hij trekt ook de lijn door naar het avondmaalswoord van Markus 14:24 par en Mattheüs 26:28 waar van het bloed van het Nieuwe Verbond gezegd wordt, dat het vergoten wordt voor velen. Op grond hiervan zegt Goppelt te mogen aannemen, dat Jezus - levend bij de Schriften - Zichzelf inderdaad als de lijdende en plaatsvervangend/verzoenend stervende Knecht des Heeren heeft verstaan en Zijn dood Zelf zo ook heeft beleefd. Hij ervoer Zijn sterven - gelijk de oudtestamentische vrome - als verdringing uit het leven voor God, als gericht: ‘Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?’ Het is dan ook op grond daarvan - aldus Goppelt -, dat het oud-christelijk getuigenis kon verkondigen, dat Jezus is ‘gestorven voor onze zonden naar de Schriften’ (1 Kor. 15:3).

- ‘So lag es in der Linie seines Wirkens, dasz er jenes singuläre Wort des AT von dem Gottesknecht, der als Sühne for alle stirbt, das im Judentum nirgends aufgenommen wurde, auf sich bezog’. ‘Jezus is volgens Goppelt niet een ‘enthousiast’ die de door de wet gestempelde werkelijkheid van de menselijke maatschappij door een abstracte liefdesideologie wilde overspelen. Hij doorbreekt de gegeven werkelijkheid met het bewijs van Zijn liefde, doordat Hij die verzoenend waardeert (*Theologie NT*, S. 246f) (zie literatuurlijst).

D. Guthrie schrijft: ‘Many exegetes see here an allusion to Isaiah 53, although some have disputed it (R.H. Fuller; R.T. France, J. Roloff). Jeremias links lytron with the Hebrew (‘asjaam’) of Jesaiah. In this case there can be no doubt that it implies a sacrificial offering...’. ‘Jesus regarded himself as a substitute in a sense which was reminiscent of, and in fulfillment of, the suffering servant of Isaiah’ (*a.w.*, p. 440f, 448). Zie de literatuurlijst.

Als wij ons met deze benadering van Goppelt en Guthrie kunnen verenigen, moeten wij het oneens zijn met F. Büchsel die het methodisch onjuist vindt om Jesaja 53 als verklaring van het woord over het losgeld in de Evangelieën aan te voeren. (G. Kittel, *a.w.* Bnd. IV, S. 344, noot 22.)

Het is overigens opvallend, dat Jezus juist ook in een tekst als Markus 10:45/Mattheüs 20:28 Zichzelf de Zoon des Mensen noemt. Dat zou erop kunnen

wijzen, dat Hij bij het uitspreken van deze woorden niet alleen Jesaja 53, maar ook Daniël 7:13vv in de gedachten heeft gehad. Ongetwijfeld heeft Christus vanuit de oudtestamentische Messiaanse profetenwoorden meerdere lijnen zien lopen naar Zichzelf toe.

Daarmee is niet gezegd, dat de gedachte van een plaatsvervangend/verzoenend stervende Messias door Jezus is ontleend aan Joodse voorstellingen van Zijn dagen. Integendeel, deze gedachte – aldus terecht Goppelt - is het Jodendom van Jezus' dagen vreemd geweest. Jezus kan die derhalve niet uit de Joodse gedachtewereld hebben overgenomen. Dat het sterven van martelaren verzoenend werkte, is wel een typisch Joodse overtuiging. Maar die is eerst uit tijd bekend. Deze overtuiging kan dus niet door de christelijke gemeente op Jezus' dood zijn overgedragen. Bovendien is deze gedachte gebaseerd op een prestatiegericht denken, dat bij Jezus niet past. Overigens is Jesaja 53 - zo nog steeds Goppelt - blijkens het Nieuwe Testament betrekkelijk weinig door de eerste christenen in hun theologische reflexie betrokken.

- 'So ist es sachlich entscheidend, dasz die beiden Worte, welche die Deutung des Sterbens Jesu als Sühne begründen, nicht allgemeine Sühnevorstellungen der jüdischen Umwelt aufnehmen, sondern das im AT einzig dastehende Bild des Gottesknechtes in Jesaja 53' (L. Goppelt, *a.w.* S. 245).

In deze interpretatie van Goppelt liggen ook hanteerbare argumenten opgesloten tegenover een opvatting als die van R. Bultmann. Deze redeneert als volgt. Omdat in het Lukas-evangelie (in Luk. 22:27 - een tekst die parallel is aan Mark. 10:45/Matth. 20:28) - alleen over het dienen van Jezus wordt gesproken en niet ook over 'het geven van Zijn leven tot een losprijs voor velen', moet worden aangenomen, dat het woord over de losprijs in de Markus/ Mattheüsteksten een uitbreiding is van Jezus' uitspraak over het dienen, afkomstig uit een latere Hellenistisch christelijke verlossingsleer. Met andere woorden: Jezus heeft Zelf Zijn leven en sterven niet als plaatsvervangend verzoenend ervaren.

Daartegenover is door L. Goppelt opgemerkt:

- dat de Markus/Mattheüs-teksten en de Lukas-tekst niet uit elkaar zijn ontstaan; de eerstgenoemde teksten spreken meer over Jezus' dienen in het algemeen (in het Koninkrijk Gods), de Lukas-tekst meer over Jezus' dienst in (de tafelgemeenschap van) Zijn gemeente;

- dat het woord over de losprijs (in Mark./Matth.) een nadere kwalificatie is van Jezus' dienst ('het laatste bewijs van Zijn dienende inzet') en
- dat deze duiding van Jezus' sterven als 'losgeld voor velen' (vgl. 1 Tim. 2:6) een aramese 'Vorlage' moet hebben gehad en als zelfstandig Mensenzoon-woord in omloop moet zijn geweest.
- Zie R. Bultmann, *Theologie*, S. 48. L. Goppelt, *a.w.*, S. 243 schrijft: 'Es gehört mit dem Kelchwort (Mark. 14:24 par; Matth. 26:28; 1 Kor. 11:25) zusammen der älteren Schicht der synoptischen Überlieferung an.'

Zo mag het woord over de losprijs verstaan worden als een 'interpretatie' van Jezus' verlossingswerk uit de mond van Jezus Zelf. Op één lijn met wat Jesaja profeteerde over de lijdende Knecht des Heeren en op één lijn met Jezus' instellingswoorden bij de viering van het laatste avondmaal. Terecht hebben A. Schlatter en J. Schniewind Markus 10:45 gelezen als het getuigenis van de aardse Jezus over de zin van Zijn sterven.

- Over de betekenis van de in en met Christus gegeven verlossing is in het wetenschappelijk onderzoek van de laatste honderd jaar zeer verschillend gedacht en geschreven. 'Dit onderzoek heeft vooral ook vele 'Paulus-beelden' opgeleverd: de hegeliaanse Paulus van de Tübinger school; de liberale Paulus van de liberale theologie; de mystieke Paulus van de godsdiensthistorische richting en de thans met groot talent en scherpzinnigheid gepresenteerde 'existentialistische Paulus' uit de school van Bultmann. Het is niet moeilijk in deze opeenvolging van interpretaties de reflex te zien van een theologisch-filosofische ontwikkeling, zoals deze zich in de afgelopen laatste eeuw laat aanwijzen.' Aldus H. N. Ridderbos (*Paulus*, blz. 7). Zie verder L. Goppelt, *Theologie*, S. 369, 375, 387, 396; W.G. Kümmel, *Geschichte der Erforschung*. Zie literatuurlijst.

Paulus (samenvatting)

Samenvattend kunnen we zeggen, dat in de boven besproken woorden en teksten met betrekking tot Christus' verlossingswerk over verlossing gesproken wordt in de zin van verzoening met God (een losmaken van boeien door loskoop).

Verlossing is hier verlossing van zonde (schuld), van gericht, dood en ondergang. Ook al wordt nergens direct gezegd, dat God de ontvanger van het losgeld is, toch kan niemand anders bedoeld zijn dan God Zelf als degene aan wie de prijs is betaald. Vgl. ook 1 Kor. 6:20; 7:23. God is zowel subject als object van de verzoening.

Evenals in het Oude Testament blijkt het verlossend ingrijpen van God een ingreep in de geschiedenis te zijn. Het fundament ligt in heilsfeiten, in het kruisgebeuren van Golgotha.

Dat is in bijzondere mate het geval in de brieven van Paulus waar vaker dan in de Evangelieën gesproken wordt over de verlossing die in Christus Jezus is in de zin van Markus 10:45/ Mattheüs 20:28. Mits we althans alle uitspraken bij Paulus die over het verlossingswerk van Christus gaan, niet losmaken van al die andere uitspraken waarin over Christus' verzoeningswerk en over de rechtvaardiging door het geloof wordt gesproken.

- Wij pleiten ervoor om op deze wijze bepaalde woorden/begrippen in Paulus' theologie te verstaan. Er is bepaald veel tegen om 'atomistisch' (etymologisch woordonderzoek los van de totaalboodschap van de Bijbel) met de woorden van de Schrift om te gaan. Zoals dat vaak wordt gedaan in woordenboeken op het Griekse Nieuwe Testament.

Zo gebruikt Paulus bijvoorbeeld ter aanduiding van het verlossingswerk van Christus nogal eens het Griekse zelfstandige naamwoord '*apolutrosis*'. Zie hiervoor Rom. 3:24v; 8:23; 1 Kor. 1:30; Ef. 1:7, 14; 4:30; Kol. 1:14. Vgl. ook Luk. 21:28 en Hebr. 9:15; 11:35. Welnu, gelet op de wortel van dit Griekse woord en gezien tegen de achtergrond van heel Paulus' theologie waarin de verzoening en de rechtvaardiging zulk een centrale plaats innemen, is er ons inziens alles voor om het Griekse woord voor verlossing dat Paulus in de genoemde teksten gebruikt, te vertalen met: vrijlating tegen losgeld. 'Men zal toch niet kunnen ontkennen, dat in Paulus' prediking in het algemeen de gedachte van de vrijkoping-door-losgeld niet minder duidelijk een plaats heeft dan die van de zoendood en men zal, waar deze bevrijding in het bijzonder met Christus' dood in verband wordt gebracht, ernstig rekening moeten houden met de mogelijkheid, dat de apostel in die plaatsen (speciaal in Ef. 1:7; vgl. Kol. 1:14, en in Rom. 3:24v) deze bevrijding wel degelijk in de originele, pregnante zin van loskoping heeft bedoeld.' Aldus H. N. Ridderbos (*Paulus*, blz. 211).

Daarmee is dan evenwel tegelijk gezegd, dat de gedachte van een plaatsvervangend/ verzoenende verlossing (door een losprijs), zoals deze in Mark. 10:45/ Mattheüs 20:28 is weergegeven, voor Paulus van kardinale betekenis is geweest. 'Hoewel.. niet gezegd wordt, dat Christus de zijnen van God vrijkoopt, is God toch degene, wiens heilige vloek zich aan Christus in hun plaats voltrekt. Het recht wordt niet terzijde geschoven, maar aan het recht wordt voldaan.' (H. N. Ridderbos, *Paulus*, blz. 213). Zie verder de literatuurlijst.

Jezus Christus en Die gekruisigd is door Zijn bloedstorting een ('hilastèrion') voor de zonde geworden en heeft daardoor de Zijnen losgekocht van zonde, duivel, dood en hel. Dat is de verlossing die in Christus Jezus is (1 Kor. 1:30) en waaraan de mens door het geloof in Christus deel krijgt in de vrijspraak van de goddeloze (Rom. 3:24v). Het is daardoor, dat hij verlost wordt van de vloek van de wet (Gal. 4:5).

Het is vooral in de brieven aan de Romeinen en aan de Galaten, dat Paulus op deze dingen grote nadruk legt. Welk een bevrijding! Bevrijding van schuld, van angst, van vloek en verderf. Nooit meer door de politieman van de wet die mij op heterdaad betrapt, bekeurd te kunnen worden. Er is betaald: voor alle overtredingen. Verlossing is dan ook in het Nieuwe Testament een woord dat identiek is aan vergeving (Ef 1:7; Kol. 1:14; Hebr. 9:15).

5. VERLOSSING EN BEVRIJDING NU EN STRAKS

Verlossing als verzoening. Gegrond in de heilsfeiten. Daarover ging het in het bovenstaande.

Naast deze dieptedimensie zijn er echter in de Bijbel ook de andere dimensies van Christus' verlossingswerk. We spraken eerder over de breedte-dimensie van het Evangelie der verlossing, de uitwerking van Christus' verlossingswerk in het leven hier en nu. En als derde kenmerk van de Bijbeise verlossingsleer noemden we het uitzicht op de toekomst (een hoogte-dimensie). Over de laatste aspecten van wat in de Bijbel verlossing wordt genoemd, gaat het dan nu nog een ogenblik.

Verlossing door het Evangelie en het geloof

Gered wordt de mens door het Evangelie (Ef. 1: 1-3), het Woord des kruises (1 Kor. 1:21). Gered wordt de mens door het geloof, dat een kracht Gods tot zaligheid is (Rom. 1:16; 2 Tim. 3:15). Door het geloof waardoor de mens het Evangelie mag aannemen (Rom. 8:24). En door de verzegeling des Geestes (Ef. 1: 13). Wie het Evangelie gelooft, mag het met de mond belijden ter zaligheid (Rom. 10: 10). Hij mag zich een gered mens weten (1 Kor. 15:2; Ef. 2:8). Hij is een door God tot het geloof uitverkorene (2 Thess. 2:13v).

Dat zijn dingen die een rijke betekenis hebben voor het leven van alledag. Niet in het minst wordt dat door Paulus onder woorden gebracht in vrijwel al zijn brieven. Het woord 'redding' is bij hem een woord dat zeker niet beperkt blijft tot een gered worden in het eindgericht. Steeds gebruikt hij dit woord in het nauwste verband met de weldaad van de verzoening door Christus' bloed en de weidaad van de rechtvaardigmaking door het geloof, in het heden ervaren.

Mensen worden gered. Maar er zijn ook anderen die bezig zijn verloren te gaan (1 Kor. 1:18; 2 Kor. 2:15). De reddingsactie van de apostolische prediking is derhalve 'haastwerk'. Er is een heden van genade (2 Kor. 6:2). Het is nu de tijd voor een 'narrow escape'. En van beslissende betekenis is het daarom, dat de mens zich heden in oprecht berouw tot God wendt.

Rabbi Eli'ezer heeft eens de raad gegeven om zich één dag voor zijn dood te bekeren. Toen echter zijn leerlingen vroegen, hoe dan de mens kon weten, op welke dag hij zal sterven, antwoordde de leraar: 'Des te meer moet de mens zich heden bekeren, wellicht sterft hij morgen. Daaruit volgt dus, dat hij al zijn dagen met bekering doorbrengt' (geciteerd in E. Lohse, *Umwelt des Neuen Testaments*, in Grundrisse zum NT, NTD. Ergänzungsreihe, Göttingen 1971, S. 135f).

- Ik verschil hierin van mening met W. Foerster die (in *Kittel*, Bnd. VII, S. 992) er mijns inziens al te sterk de nadruk op legt, dat 'sotèria' bij Paulus een 'futurisch- eschatologischer Terminus' is en dat het hierin voort om het toekomstige eindheil zou gaan, in tegenstelling tot rechtvaardiging, verzoening en verlossing (S. 993). In de Pastorale Brieven ligt het volgens Foerster omgekeerd. Mijn inziens houdt Foerster hier te weinig rekening met de dialectiek van het 'reeds nu' en het 'nog niet' in één adem bij Paulus. In 1 Kor. 1:18 bijvoorbeeld schrijft de apostel in de tegenwoordige tijd over hen die bezig zijn verloren te gaan en over de 'gered-wordenden'. De vrijspraak van het eindgericht wordt nu reeds in het geloof vernomen. Bovendien trekt Foerster de dingen uit het evenwicht door in de Pastorale Brieven die volgens hem niet van Paulus afkomstig kunnen zijn, de stellige nadruk op de verwachting van Gods uiteindelijke redding te minimaliseren.

Vrij van de machten

Maar nu moet aan dit alles nog iets worden toegevoegd. Het verlossingswerk van Jezus Christus staat in het Nieuwe Testament ook in het brede kader van de totaliteit van het leven. Ze beslaat de ganse schepping. Verlossing is ook overwinning op de machten die het scheppingswerk van God in hun greep hebben gekregen. De machten hebben het eens en voorgoed en ten principale verspeeld, toen Jezus aan Zijn kruishout riep: 'Het is volbracht'. Zij zijn aan handen en voeten gebonden, toen Jezus op Zijn opstandingsdag uit Zijn graf kwam. Zij hingen aan Zijn zegewagen, toen Hij triomferend plaatsnam aan de Rechterhand van Zijn hemelse Vader.

- In het schrijven vanwege het moderamen van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk, getiteld: 'Geding over de opstanding' (Den Haag 1991) ons inziens deze daadwerkelijkheid van het opstandingsgebeuren

bedolven onder een speculatief spreken over Jezus' Persoon die voortleeft in een 'pneumatisch' lichaam. Dat houdt in, dat er optisch dus eigenlijk in de hof van Jozef niets is gebeurd. Maar - zo zouden wij willen vragen - als het lichaam van Jezus (vlees en bloed) in het graf is gebleven, is er dan voor ons aardse leven aan deze kant nog enige hoop over?

Vooraf in Paulus' brieven aan Efeze en Kolosse wordt Christus ons zo getekend. Hij is het Hoofd van Zijn gemeente. Hij is de Koning van het heelal. En allen die zijn vrijgekocht door Zijn bloed, weten zich niet alleen in Zijn kruisdood, maar ook in Zijn opstanding begrepen. Dat wil zeggen, dat zij met Hem zijn opgestaan uit het doodsbestaan van de onverloste wereld en een radicaal nieuw leven zijn binnengeleid. In de weg van het geloof in Christus Jezus heeft Christus' opstanding deze geldingskracht voor hen gekregen. Dat is daadwerkelijke realiteit. Geen satan neemt hen ooit de zegekroon af.

- Dat is de betekenis van de zogenaamde syn-composita in Paulus' brieven. 'Met Christus' of 'in Christus' betekent bij Paulus, dat de gelovigen zich begrepen mogen weten in het gebeuren van de heilsfeiten (kruis en opstanding). Zij 'zijn op Golgotha bekeer' (H. F. Kohlbrugge). Zij mogen elke zondag 'Christus zien lopen en springen rondom Zijn verlaten graf' en in Zijn opstanding 'hun rechtvaardigmaking beleven (John Bunyan). Vgl. vooral Ef. 2:lvv.

L. Coenen, *a.w.* S. 271 legt hierbij vooral de nadruk op het objectieve heilsfeit. We mogen echter niet vergeten, dat in de uitdrukkingen 'met Christus'/'in Christus' in Paulus' brieven het heilshistorische van het heilsfeit nauw verweven is met het 'heilsordelijke' van de bekering en het geloof. Dat wil zeggen, dat de verlossing uit de machtsgreep van de boze op Golgotha en in de hof van Jozef niet losgedacht wordt van de bevrijding van die machten in de weg van bekering en geloof. Noch omgekeerd.

W. Foerster (in *Kittel*, Bnd. VII, S. 1003) schrijft derhalve ten onrechte, dat het nieuwtestamentische '*sootèria*' geen bevrijding van satanische of demonische macht betekent.

Een vurige muur rondom

Welnu, in dit geloof in Christus' overwinning op de machten mag Gods gemeente op de aarde telkens weer ondervinden, dat zij beschermd wordt in de heetste gevaren. De Heere is rondom hen als een vurige muur. Satan, dood en verderf hebben hun zeggenschap over hen verloren. Zij zijn uit hun knechtschap bevrijd. Zij behoeven nergens over in te zitten. Zij zullen tot in eeuwigheid niet verloren gaan.

Het is vooral het Griekse werkwoord *'ruomai'* dat zestien maal in het Nieuwe Testament voorkomt, waardoor deze notie van Christus' verlossingswerk wordt verwoord.

- De grondbetekenis van dit Griekse werkwoord is: afweren, beschermen tegen, onverlet houden/ bewaren voor gevaren. De nadruk ligt hier op dat waarvan mensen worden bevrijd en waarvoor zij worden gevrijwaard. Meer dan dat het geval is met de Griekse werkwoorden *'sooizoo'* en *'lutroōo'* (zie boven) die veel vaker in het Nieuwe Testament voorkomen, wordt in dit woord uitgekeken op het terrein waarop de machten zich breed maken. Het gaat hierin dan om redding uit vervolging (2 Tim. 3:11) en doodsgevaar (Matth. 27:43; 2 Kor. 1:10), uit de muil van de leeuw (2 Tim. 4:17v), uit het aardse doodsbestaan (Rom. 7:24). Redding van vijanden (Luk. 1:74) en van verkeerde en boze mensen (Rom. 15:31; 2 Thess. 3:2). Redding van bedreigingen van de kant van het heidendom (2 Petr. 2:7, 9), van verzoeken van de boze (Matth. 6:13; Luk. 11:4), van het geweld van de duisternis (Ef. 2:5, 8; Kol. 1:13). Redding van de toekomstige toorn (1 Thess. 1:10).

Maranatha Dat wil echter niet zeggen, dat die machten zich niet ook roeren. De satan heeft nog een kleine tijd waarin hij zijn uiterste best doet om te halen wat ervan te halen is. Alles is in barensnood. Daarom ziet de gemeente des Heeren ook met een hartstochtelijk verlangen uit naar Christus' wederkomst. Zij gelooft niet alleen, dat haar Heere is gekomen (Maran-atha). Zij roept ook als een bruid om de komst van de Bruidegom (Marana-tha).

Daarom wordt de verlossing in het Nieuwe Testament vooral ook gezien en beleefd als iets toekomstigs. In het geloof in de verlossing door Jezus die ons van de wet der zonde en des doodsvrijmaakte uit de diepe nood van het onverloste, aan de zonde onderworpen mens-zijn, ligt ook de hunkering opgesloten om spoedig verlost te mogen worden van het lichaam des doodsvrijmaakte (vgl. Rom. 7:24).

Daarom ook blijft het voor de gelovige een dagelijkse bede: 'En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze' (Matth. 6:13). Daarom wordt op deze aarde door Gods gemeente Christus' overwinning steeds gevierd met een diep heimwee in het hart naar de volle openbaring van het kinschap Gods. Intussen zal God de victorie van Christus op de kruispunten van de geschiedenis telkens doen blijken. Niet het minst in de 'ommekeer' van Israël in het laatst der dagen, als de volheid van de heidenen zal zijn ingegaan (Rom. 11:26). Langs die weg zal de Verlosser tot Sion komen (Rom. 11:26; Jes. 59:20).

Maar verlossing, de grote verlossing zal er eerst zijn op de dag waarnaar alle geslachten van de vromen de eeuwen door hebben uitgezien. 'Verwachtende Gods Zoon uit de hemelen, Die Hij uit de doden verwekt heeft, namelijk Jezus Die ons verlost van de toekomstige toorn' (1 Thess. 1:10). Dan zal alle goddeloosheid van de aarde zijn weggedaan. En de laatste vijand die teniet zal worden, is de dood (1 Kor. 15:24vv).

Literatuur

1. De Heilige Israëls - uw Verlosser

W. Bauer, *Wörterbuch zum Neuen Testament*, Berlin/New York 1971, passim.

J. Schneider, 'Erlösung' in L. Coenen, *Theologisches Begriffslexicon zum Neuen Testament*, Wuppertal 1970/2, S. 264ff.

W. Foerster, 'sooizoo' in G. Kittel, *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Stuttgart 1964, Bnd. VII, S.966ff

Claus Westermann in *Theologie, VI x 12 Hauptbegriffe*, Stuttgart 1967, Rettung oder Heil I/1, S.14f.

2. Gij zult Zijn Naam heten Jezus

J. Schneider in L. Coenen, *a.w.*, S. 264ff.

W. Foerster in Kittel, *TWNT*. Bnd. VII, S. 969f, 989.

H. L. Strack/P. Billerbeck, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*. Bnd. II, München 1983/8, S. 139, 141.

3. Jezus Christus, Zoon van God, de Redder (Ichthus)

H. Wagenvoort, *Varia Vita*. Groningen 1946/4.

J. Leipoldt und W. Grundmann, *Umwelt des Urchristentums*. Bnd. I-III, Berlin 1967.

F.J. Pop, *Bijbelse woorden en hun geheim*, verklaring van een aantal bijbelse woorden. 's Gravenhage 1964, s.v. Kurios, biz. 312, 356vv.

G. Sevenster, *De Christologie van het NT*. Amsterdam 1948/2.

R. Bultmann, *Theologie des NT*. Tübingen 1954/2.

J.C. de Moor, "Van wie zegt de profeet dit?" *Messiaanse apologetiek in de Targumim*, in H. H. Grosheide e.a. (red.), *De knechtsgestalte van Christus* (feestbundel, aangeboden aan prof. dr. H. N. Ridderbos). Kampen 1978.

D. Guthrie, *New Testament Theology*. Leicester 1985/2.

I. Howard Marshall, *The origins of the New Testament christology*, chapter 3. Leicester 1987.

- John Thurmer, *The Son in the Bibel and the Church*. Exeter 1987.
 J.H. Marshall, *Jesus the Saviour*, Studies in New Testament
 Theology. London 1990
 S. Schoon, *De weg van Jezus*. Kampen 1991.

4. Verlossing door verzoening

- F. Büchsel, 'allassoo' in G. Kittel, *TWNT*, Bnd.I, S. 252ff.
 F. Büchsel, 'hilaskomai' in G.Kittel, *TWNT*, Bnd.III, S. 300ff.
 E. Lohse, *Märtyrer und Gottesknecht*, vooral S. 117 ff.
 J. Jeremias, *Das Lösegeld für viele (Mark. 10:45)* in: Abba, 1947,
 vooral S. 216-229.
 G. de Ru, *Het losgeld voor velen* in *Kerk en Theologie*, Wageningen
 1947.
 Werner Georg Kümmel, *Das Neue Testament, Geschichte der
 Erforschung seiner Probleme*, München 1958.
 Werner Georg Kümmel, *Die Theologie des Neuen Testaments nach
 seinen Hauptzeugen (Jesus, Paulus, Johannes)*, in: *Grundrisse zum NT*,
 NTD Bnd. 3, Göttingen 1969, S.294f.
 R. Bultmann, *Die Geschichte der synoptischen Tradition*. Göttingen
 1970/8.
 L. Goppelt, *Theologie des NT*. UTB Göttingen/3, 1978
 H. H. Ridderbos, *Paulus, ontwerp van zijn theologie*. Kampen 1966
 H. Wiersinga, *De verzoening in de theologische discussie*. 1971 (diss.)
 H. Wiersinga, *Verzoening als verandering, een gegeven voor het
 menselijk handelen*. Oekumene-serie jrg.3 nr.6. Baarn 1972
 H. N. Ridderbos, *Zijn wij op de verkeerde weg?* Kampen 1972.
 H. Baarlink, *Jezus, Uw verzoenend sterven...;hoe kunnen wij over de
 verzoening spreken?* In J. P. Heering e.a. (red.), *Jezus visie op Zichzelf*
 (Leidse lezingen). Nijkerk 1991

5. Verlossing en bevrijding nu en straks

- H. N. Ridderbos, *Paulus en Jezus*. Kampen 1952.
 H. N. Ridderbos, *Paulus, ontwerp van zijn theologie*. Kampen 1966.
 G. Eichholz, *Die Theologie des Paulus*. Neukirchen-Vluyn 1977/2.
 F. G. Immink, *Jezus Christus, profeet, priester, koning* (serie Bij-tijds
 geloven). Kampen 1990.